

„EWALUACJA MID-TERM PILOTAŻOWEGO PROGRAMU „ABSOLWENT”

RAPORT KOŃCOWY

Projekt realizowany na zlecenie

Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

17 lutego 2022 r

Nota redakcyjna

Zamawiający

Badanie zrealizowane zostało na zlecenie
Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych PFRON

Wykonawca

Badanie zrealizowane zostało przez firmę
Badania Społeczne Marzena Sochańska-Kawiecka

Termin realizacji projektu

Badanie zrealizowano w okresie
październik 2022 – styczeń 2023

Autorki raportu

Marzena Sochańska-Kawiecka – kierowniczka projektu
Zuzanna Kołakowska-Seroczyńska – ekspertka ds. badań
Edyta Makowska-Belta – ekspertka ds. badań

Publikacja bezpłatna

Spis treści

Słownik skrótów i pojęć wykorzystywanych w raporcie.....	5
Streszczenie	6
Cele badania i zastosowana metodologia	14
<i>Cele badania i pytania badawcze</i>	<i>14</i>
<i>Zastosowana metodologia</i>	<i>16</i>
Osoby z wykształceniem wyższym wśród osób z niepełnosprawnościami – adresaci programu Absolwent	18
<i>Charakterystyka grupy</i>	<i>18</i>
<i>Wsparcie skierowane do grupy</i>	<i>23</i>
Charakterystyka programu „Absolwent”	30
<i>Życie programu</i>	<i>32</i>
<i>Kształt programu</i>	<i>36</i>
Poziom realizacji celów postawionych przed programem.....	41
<i>Poziom realizacji celów szczegółowych – wskaźniki produktu</i>	<i>41</i>
<i>Poziom realizacji celów szczegółowych – wskaźniki rezultatu</i>	<i>44</i>
<i>Efektywność kosztowa programu – wskaźniki nakładu</i>	<i>45</i>
Realizacja programu Absolwent	47
<i>Rekrutacja</i>	<i>47</i>
<i>Realizacja ścieżki zaplanowanej w ramach programu</i>	<i>50</i>
<i>Wpływ pandemii Covid 19 na realizację programu.....</i>	<i>54</i>
Ocena skuteczności działań prowadzonych w ramach programu	57

<i>Ogólna ocena programu.....</i>	<i>57</i>
<i>Ocena poszczególnych elementów programu.....</i>	<i>59</i>
Użyteczność programu Absolwent	67
<i>Wpływ programu na życie beneficjentów</i>	<i>67</i>
<i>Wiedza i kompetencje zdobyte dzięki programowi</i>	<i>69</i>
<i>Wymierne efekty uczestnictwa w programie</i>	<i>70</i>
<i>Wpływ programu na szanse na rynku pracy</i>	<i>71</i>
<i>Uzyskanie zatrudnienia</i>	<i>73</i>
Trwałość efektów programu	77
Potrzeba modyfikacji zasad programu w opinii beneficjentów	79
Wnioski i rekomendacje.....	81
<i>Główne wnioski</i>	<i>81</i>
<i>Rekomendacje</i>	<i>83</i>
Spis wykresów i tabel.....	86
Bibliografia.....	90

Słownik skrótów i pojęć wykorzystywanych w raporcie

BAEL – Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

Beneficjent ostateczny, beneficjent – uczestnik programu Absolwent

BO – beneficjent ostateczny

CAWI – ankieta komputerowa internetowa (*computer assisted web interview*)

GUS – Główny Urząd Statystyczny

IDI – indywidualny wywiad pogłębiony (*individual in-depth interview*)

NGO – organizacje pozarządowe

ON – osoby niepełnosprawne

OzN – osoby z niepełnosprawnościami

PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Program – program Absolwent

PUP – powiatowy urząd pracy

WUP – wojewódzki urząd pracy

Streszczenie

Głównym zadaniem niniejszej ewaluacji była **ocena skuteczności** programu, w tym ocena stopnia osiągnięcia określonych w programie wskaźników. Badanie uwzględniało beneficjentów i wsparcie udzielane we wszystkich 3 dotychczas ogłoszonych przez Zarząd PFRON konkursach. Badanie miało charakter jakościowo – ilościowy, z podkreśleniem zasadniczego znaczenia charakteru jakościowego. W badaniu zastosowano następujące techniki badawcze: analizę danych zastanych (Desk research), ankieta CAWI, w której wzięło udział 548 uczestników programu, 6 pilotażowych IDI z beneficjentami programu Absolwent, 12 IDI z pracownikami merytorycznymi realizatorów, 2 IDI z pracownikami odpowiedzialnym za pilotażowy program „Absolwent” z biur PFRON, 1 zogniskowany wywiad grupowy z pracownikami Oddziałów PFRON, 12 IDI z przedstawicielami instytucji współpracujących z realizatorami Programu (przedstawiciele pracodawców, przedstawiciele PUP), ekspercki panel dyskusyjny.

Charakterystyka grupy docelowej programu

W końcówce 2021 roku wedle szacunków GUS w Polsce mieszkało około 302 tys. osób z niepełnosprawnościami posiadających wykształcenie wyższe, tj. 11% ogółu wszystkich niepełnosprawnych w wieku 16-89 lat. Odsetek osób z wyższym wykształceniem był wśród osób z niepełnosprawnością (w skrócie „OzN”) ponad dwukrotnie niższy, niż wśród ogółu populacji (26%).

Osoby z wykształceniem wyższym zdecydowanie częściej były aktywne zawodowo niż ogół osób z niepełnosprawnościami. Wśród osób z niepełnosprawnościami z wyższym wykształceniem, podobnie jak wśród ogółu OzN, dominują osoby posiadające orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności lub równoważne (42%). Co trzecia osoba niepełnosprawna z wyższym wykształceniem (33%) posiada orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności (22% wśród ogółu). **Oznacza to, że przeciętnie w populacji osób niepełnosprawnych stan zdrowia osób z wyższym wykształceniem jest nieco lepszy niż dla ogółu tej grupy.**

Od roku akademickiego 2011/2012 liczba absolwentów szkół wyższych z niepełnosprawnościami systematycznie spada, co jest związane z trendami

demograficznymi (malejąca liczebność kolejnych kohort wiekowych wchodzących w system szkolnictwa wyższego). W roku akademickim 2018/2019 (ostatni rok, dla którego dostępne są dane statystyczne GUS) studia ukończyło 5 744 studentów z niepełnosprawnościami.

Charakterystyka programu „Absolwent”

Pilotażowy program Absolwent jest propozycją PFRON skierowaną do ON które są absolwentami szkoły wyższej lub realizują ostatni lub przedostatni semestr nauki w szkole wyższej.

Celem ogólnym programu jest podniesienie wskaźnika zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami posiadających wyższe wykształcenie. Cele szczegółowe programu, to w każdym roku jego realizacji:

- zaplanowanie i wdrożenie indywidualnej ścieżki kariery zawodowej **dla 1000 osób z niepełnosprawnościami,**
- wzrost kwalifikacji zawodowych **800 osób z niepełnosprawnościami,**
- zatrudnienie lub samozatrudnienie **400 osób z niepełnosprawnościami,** będących beneficjentami ostatecznymi programu.

Program realizowany jest na terenie całego kraju. Wnioskodawcami w ramach programu mogą być szkoły wyższe, organizacje pozarządowe lub ich partnerstwa.

Beneficjentami ostatecznymi w programie mogą być osoby niepełnosprawne, które::

- posiadają orzeczenie o stopniu niepełnosprawności,
- na dzień przystąpienia do projektu pozostają bez zatrudnienia,
- są absolwentami szkoły wyższej lub realizują ostatni lub przedostatni semestr nauki w szkole wyższej.

Ze środków przeznaczonych na realizację programu udzielona może być pomoc w ramach:

- obszaru A – zaplanowanie i wdrożenie indywidualnej ścieżki kariery zawodowej
- obszaru B – podnoszenie kwalifikacji zawodowych:

- zadanie 1 – zdobycie uprawnień zawodowych,
- zadanie 2 – ukończenie kursów i szkoleń zawodowych i specjalizacyjnych,
- zadanie 3 – odbycie stażu aktywizacyjnego;
- obszaru C – wsparcie zatrudnienia i samozatrudnienia.

Poziom realizacji celów postawionych przed programem

Cele postawione przed programem, wyrażające się w szacowanych wartościach, nie zostały osiągnięte. Jednak wydaje się, że wartości te były znacznie zawyżone.

Zdaniem członków zespołu ewaluacyjnego realnie można zakładać, że w każdym roku realizacji programu programem można objąć około 600-700 osób. Należy dołożyć starań, aby co najmniej połowa z nich uzyskała zatrudnienie (analiza wskaźników rezultatu wskazuje, że jest to możliwe).

W ramach realizacji trzech konkursów będących przedmiotem niniejszego badania, wsparciem objęto 1555 osób z niepełnosprawnościami (uwzględniając sprawozdania końcowe). Realizowane projekty były bardzo zróżnicowane pod względem liczby ON, które zostały objęte wsparciem – największy projekt obejmował 144 beneficjentów, podczas gdy najmniejszy - zaledwie 9. **Pod względem osiągnięcia wskaźników rezultatu** (zarówno pierwszego jak i drugiego II) **Program Absolwent wypada bardzo dobrze**. Średnio 51% beneficjentów programu znajduje zatrudnienie w wyniku realizacji projektu.

Osiągane wskaźniki nakładu wskazują, że program jest efektywny kosztowo i mieści się w założonych ramach.

Ocena skuteczności działań prowadzonych w ramach programu

Wszyscy beneficjenci zrekrutowani do programu otrzymali wsparcie w ramach zaplanowania i wdrożenia indywidualnej ścieżki kariery zawodowej. Obszar ten był obszarem obligatoryjnym. Rodzaj i zakres otrzymanego wsparcia w ramach pozostałych obszarów wynikał ze zindywidualizowanej ścieżki kariery wyznaczonej na etapie diagnozy podczas działań w ramach obszaru A. Najwięcej objętych badaniem osób zadeklarowało ukończenie kursów i szkoleń (62%), a w drugiej kolejności odbycie stażu zawodowego (52%) i pomoc przy poszukiwaniu pracy 53%. 18% zdobyło konkretne uprawnienia zawodowe. Instrumentem bardzo rzadko

wykorzystanym (jedynie pojedyncze przypadki) była pomoc w założeniu działalności gospodarczej.

Ogólne opinie badanych o wsparciu otrzymanym w ramach programu Absolwent były bardzo pozytywne – odsetek beneficjentów posiadających raczej dobrą lub bardzo dobrą opinię o uzyskanej pomocy w przypadku wszystkich obszarów wynosił ponad 85%, a oceny negatywne formułowano sporadycznie (poniżej 10%).

Praca wykonywana w ramach stażu przez 65% beneficjentów oceniona została jako pozostająca na poziomie ich kwalifikacji, 18% badanych stwierdziło, iż wykonywali pracę poniżej swoich kwalifikacji.

Beneficjenci w znacznej części nie mieli zastrzeżeń, co do otrzymanej pomocy lub też nie umieli wskazać zmian, które lepiej dostosowałyby to wsparcie do ich potrzeb.

Wśród zgłaszanych postulatów najczęściej powtarzały się propozycje związane z potrzebą zwiększenia indywidualizacji wsparcia, dostosowania go do konkretnych przypadków. Oczekiwano by też wsparcia bardziej zorientowanego na wąską specjalizację oraz bardziej elastycznego podejścia w wyborze elementów programu – w zależności od potrzeb beneficjentów dla lepszego dopasowania i rezultatu.

Beneficjenci oczekiwali by też po prostu więcej pomocy w znalezieniu zatrudnienia, więcej ofert pracy i stażu, orientacji na umiejętności praktyczne, więcej szkoleń czy kursów, szczególnie w zakresie kwalifikacji twardych, dopasowanych do oczekiwań pracodawców, a także możliwości podejmowania ich już w trakcie stażu czy zatrudnienia.

Ważnym elementem była także potrzeba częstszych konsultacji z doradcą zawodowym, czy też generalnie potrzebę większego udziału doradztwa w zakresie rynku pracy oraz większe zaangażowanie doradców, koordynatorów, opiekunów w kontakt z beneficjentami.

Realizacja programu Absolwent

Głównym problemem realizacyjnym programu Absolwent, który widoczny był już w trakcie analizy sprawozdań, ale zyskał na znaczeniu w trakcie rozmów z realizatorami, jak również wybrzmiał w trakcie dyskusji grupowej z przedstawicielami oddziałów PFRON były trudności rekrutacyjne. Trudności te były spowodowane były między innymi faktem, że rekrutacja prowadzona była w okresie pandemii, brakiem lub mało skuteczną akcją informacyjno-promocyjną po stronie realizatora, przeszacowaniem wskaźnika, zbyt wąsko zdefiniowaną grupą docelową (np.: osoby tylko z określonym rodzajem niepełnosprawności, kłopotami w nawiązaniu relacji z uczelniami wyższymi, czy też po prostu przyjęciem niewystarczająco skutecznej strategii dotarcia do grupy docelowej.

Po zakończeniu rekrutacji, realizacja programu przebiega bez zakłóceń. Jeżeli pojawiały się problemy, to na tym etapie były to pojedyncze, zindywidualizowane przypadki. Nie zidentyfikowano poważniejszych systemowych błędów/złych rozwiązań.

Również z punktu widzenia przedstawicieli oddziałów PFRON program Absolwent poza kłopotami rekrutacyjnymi jest stosunkowo łatwy w realizacji.

W początkowym okresie realizacji programu, co zrozumiałe, trudność stanowiły zapisy programowe, które wymagały interpretacji, uszczegółowienia bądź doprecyzowania.

Mniejsza ilość dokumentacji to z punktu widzenia pracowników oddziałów problem związany z mniejszą możliwością kontroli nad przebiegiem programu. Bardzo mocno podkreślano brak generatora, jako elementu utrudniającego sprawozdawczość.

Wśród beneficjentów przeważają opinie, iż studenci z niepełnosprawnościami chętnie uczestniczą w programie Absolwent. Potencjalną przyczyną niechęci do uczestnictwa w programie Absolwent w ocenie badanych są przede wszystkim bariery informacyjne: brak wiedzy o tym instrumencie, lub też niewystarczające informacje o nim. Wśród czynników, które stanowią zachętę dla studentów z niepełnosprawnościami do uczestnictwa w programie badani najczęściej

wskazywali na jego pomocność w poszukiwaniu zatrudnienia i stażu oraz zwiększaniu kompetencji i kwalifikacji.

Opinie beneficjentów na temat współpracy z przedstawicielami instytucji realizującej program, podobnie jak ocena samego wsparcia, były w przeważającej części pozytywne (90%). Zdecydowana większość beneficjentów nie zgłosiła problemów w czasie ich uczestnictwa w programie (92%). Do sporadycznie zgłaszanych problemów zaliczyć należy niedostosowanie wsparcia do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Wpływ pandemii COVID-19

Realizacja programu Absolwent przypadała częściowo na okres pandemii COVID-19 i związane z nią obostrzenia. Połowa beneficjentów zadeklarowała, iż w tym czasie byli uczestnikami programu. W ich ocenie okoliczność ta miała wpływ na ich uczestnictwo – 33% oceniło go, jako bardzo lub raczej duży wpływ, zaś 38% jako średni lub raczej mały wpływ. Najczęściej wpływ ten dotyczył zmiany trybu odbywania szkoleń, staży czy też wykonywania pracy na tryb zdalny. Natomiast występowały też sytuacje, gdy pandemia uniemożliwiła wzięcie udziału we wsparciu: szkoleniu, stażu, znalezienie zatrudnienia lub udział ten opóźnił się albo zatrzymał.

Wśród beneficjentów, którzy uczestniczyli w programie w okresie pandemii COVID-19 większość jest zdania, iż w związku z tym ponieśli pewne straty (61%), przy czym 27% oceniło te straty, jako bardzo duże lub raczej duże, zaś 34% jako średnie lub raczej małe. Najczęściej do strat poniesionych w związku z pandemią beneficjenci zaliczali problemy z pracą (27%) – brak ofert, niechęć pracodawców do przyjmowania nowych osób, utratę pracy, niemożność jej podjęcia. Występowały także straty związane z brakiem zajęć, staży w trybie stacjonarnym (20%), choć beneficjenci preferowaliby tę formę wsparcia.

Wielowymiarowa ocena programu

Wśród badanych beneficjentów programu Absolwent 28% z nich jest przekonanych o potrzebie dokonania w nim modyfikacji. Zaproponowane przez beneficjentów zmiany koncentrują się wokół kilku obszarów, lecz motywem przewodnim jest tutaj większa indywidualizacja, uelastycznienie i specjalizacja wsparcia. Chodzi tu

zarówno o oferty szkoleń, staży czy zatrudnienia dopasowane do wykształcenia i kwalifikacji, ale także o większą specjalizację w zakresie poruszania się po rynku pracy. Dopasowanie powinno polegać także na dostosowaniu czasu szkolenia czy stażu do konkretnych potrzeb. Z uwagi na fakt, że program zakłada, iż jego cele mają być realizowane poprzez kompleksowe i indywidualnie wsparcie beneficjentów ostatecznych, powyższe postulaty dotyczą głównie sposobu, w jaki wsparcie jest zdefiniowane przez Realizatorów.

Ogólna opinia beneficjentów o programie Absolwent jest w zdecydowanej większości pozytywna (93%, w tym 56% wyraziło bardzo dobrą opinię). Korzyści związane z programem koncentrują się przede wszystkim wokół aktywizacji zawodowej i podniesienia kwalifikacji: pomoc w znalezieniu pracy (27%), pomoc w znalezieniu stażu (20%), aktywizacja zawodowa (9%), podniesienie kwalifikacji (22%) dzięki kursom i szkoleniom (30%), wiedzę z zakresu rynku pracy (wskazówki, CV, rozmowy kwalifikacyjne, 7%). Nie bez znaczenia była także aktywizacja i integracja społeczna (9%). Istotnym czynnikiem okazało się wsparcie finansowe (18%), zarówno w formie stypendiów, dodatków stażowych i motywacyjnych, czy też finansowanie i dofinansowywanie szkoleń.

Blisko połowa badanych (44%) nie dostrzegała lub nie potrafiła wskazać konkretnych wad programu Absolwent. Odpowiedzi pozostałych beneficjentów charakteryzowało bardzo duże zróżnicowanie, które nie wskazywało na wady systemowe, a raczej jednostkowe problemy.

Uczestnictwo w programie miało duży wpływ na życie beneficjentów (68%), szczególnie tych ze znacznym stopniem niepełnosprawności (75%). W opinii beneficjentów duży wpływ, jaki wywarł na ich życie udział w programie Absolwent wiązał się przede wszystkim z możliwością uzyskania pracy, w tym pierwszej pracy w zawodzie lub pracy w miejscu, na którym im zależało. Dzięki temu z jednej strony mogli zdobywać doświadczenie zawodowe i rozwijać się zawodowo, ale również zarobione pieniądze pozwalały na usamodzielnianie się. Oprócz doświadczenia zawodowego program wpłynął na życie beneficjentów umożliwiając zdobycie, zwiększenie kwalifikacji formalnych, przekwalifikowanie się, dokończenie dzięki kursom, szkoleniom.

Zarówno zawodowe, jak i pozazawodowe umiejętności zdobyte podczas uczestnictwa w programie miały przełożenie na pozycję beneficjentów na rynku pracy, ułatwiając w wielu przypadkach poszukiwanie i znalezienie pracy.

Beneficjenci programu Absolwent w znacznej części w bardzo dużym lub raczej dużym stopniu wykorzystują w praktyce wiedzę i umiejętności zdobyte dzięki programowi (61%).

Badani przyznawali, że zdobyli przydatne w pracy zawodowej umiejętności lub mogli uczestniczyć w szkoleniach, na które inaczej nie byłoby ich stać (po 69%). Znaczna część przyznała, że podniosła istotnie swoje kwalifikacje (67%), a także nauczyła się poruszać po rynku pracy (66%). Znalezienie zatrudnienia były rezultatem programu dla 44% badanych beneficjentów.

Zatrudnienie dzięki programowi

Dzięki udziałowi w programie Absolwent zatrudnienie uzyskało 40% beneficjentów. Efekty programu Absolwent wykazują się trwałością. Większość osób, które znalazły zatrudnienie dzięki udziałowi w programie Absolwent, nadal pracuje (86%). Ponad 1/3 pracuje w tym miejscu już ponad 2 lata (37%), a kolejne 30% od 1 do 2 lat. Praca uzyskana dzięki udziałowi w programie Absolwent była dla 48% beneficjentów kontynuacją stażu zawodowego. Osoby, które uzyskały zatrudnienie po udziale w programie, wykonywały różnorodną pracę, najczęściej w zawodach specjalistów, techników i średniego personelu oraz pracowników biurowych.

Dla większości osób praca uzyskana dzięki udziałowi w programie jest lub była dopasowana do ich kwalifikacji (67%). Prawie wszyscy, którzy uzyskali zatrudnienie dzięki udziałowi w programie Absolwent byli zadowoleni z uzyskanej pracy (92%, w tym 48% było bardzo zadowolonych).

Cele badania i zastosowana metodologia

Badanie, którego dotyczy niniejsze opracowanie zostało przeprowadzone w okresie od października 2022 roku do stycznia 2023 roku.

CELE BADANIA I PYTANIA BADAWCZE

Celem głównym badania było dokonanie ewaluacji mid-term Programu Absolwent. Realizacja programu zaplanowana jest do 31 grudnia 2024r.

Zgodnie z założeniami ewaluacja uwzględniała beneficjentów i wsparcie udzielane we wszystkich 3 dotychczasowych konkursach ogłoszonych przez Zarząd PFRON w ramach programu.

Głównym zadaniem ewaluacji była **ocena skuteczności** programu, w tym ocena stopnia osiągnięcia określonych w programie wskaźników rezultatu:

- 1) Pierwszy wskaźnik rezultatu – liczba beneficjentów w ostatecznych projekcie, którzy zostaną zatrudnieni w wyniku realizacji projektu;
- 2) Drugi wskaźnik rezultatu – liczba beneficjentów ostatecznych projektu, którzy utrzymali zatrudnienie przez okres, co najmniej 6 miesięcy od daty uzyskania zatrudnienia.

W badaniu zostały uwzględnione następujące kryteria ewaluacyjne:

1. Trafność – dopasowanie treści, metodologii, formy programu do oczekiwań i możliwości beneficjentów,
2. Efektywność – badanie stopnia użytych zasobów w stosunku do osiągniętych celów,
3. Skuteczność – badanie stopnia realizacji założonych celów programowych,
4. Użyteczność – możliwości wykorzystywania pomocy/świadczeń oferowanych w ramach programu w praktyce.
5. Trwałość – czy wprowadzone zmiany poprzez projekt będą trwałe?

W wyniku uzyskanych w toku ewaluacji danych zostały wypracowane rekomendacje dla programu „Absolwent”.

Zamawiający postawił przed projektem następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest poziom osiągnięcia wskaźników rezultatu w programie Absolwent dla projektów realizowanych w latach 2017-2022?
2. Jaki jest poziom osiągnięcia celu ogólnego i celów szczegółowych programu Absolwent?
3. Jaka jest ocena skuteczności programu Absolwent przez uczestników programu?
4. Jaka jest ocena skuteczności programu Absolwent przez realizatorów programu?
5. Jaka jest ocena pomocy udzielanej w ramach poszczególnych obszarów i zadań w ramach programu Absolwent?
6. Czy i jakie są potrzeby uczestników programu Absolwent w ramach obszaru A – zaplanowanie i wdrożenie indywidualnej ścieżki kariery zawodowej?
7. Czy i jakie są potrzeby uczestników programu Absolwent w ramach obszaru B – podnoszenie kwalifikacji zawodowych: zadanie 1 - zdobycie uprawnień zawodowych?
8. Czy i jakie są potrzeby uczestników programu Absolwent w ramach obszaru B – podnoszenie kwalifikacji zawodowych: zadanie 2 - ukończenie kursów i szkoleń zawodowych i specjalizacyjnych?
9. Jakie są efekty uczestnictwa w programie beneficjentów ostatecznych?
10. Jakie są problemy w realizacji programu Absolwent?
11. Jakie są możliwe rozwiązania tych problemów?
12. Jaka jest skala uczestnictwa uprawnionych osób niepełnosprawnych w programie Absolwent?
13. Czy, a jeśli tak to, jakie są przyczyny (bariery) nieuczestniczenia uprawnionych osób z niepełnosprawnościami w Programie?
14. Czy istnieje potrzeba modyfikacji zasad programu Absolwent w opinii beneficjentów?
15. Czy istnieje potrzeba modyfikacji zasad programu Absolwent według realizatorów?
16. Jakie są pomysły na modyfikację zasad programu Absolwent?

17. Co należałoby zmienić w zakresie programu Absolwent, aby zwiększyć zainteresowanie oraz skuteczność tej formy działania?
18. Czy pilotażowy Program Absolwent był/jest realizowany zgodnie z założeniami określonymi w treści programu?
19. Jaka jest efektywność kosztowa programu Absolwent?
20. Jaka jest użyteczność programu Absolwent (możliwości wykorzystywania pomocy/świadczeń oferowanych w ramach programu w praktyce)?
21. Jaka jest trwałość efektów programu Absolwent?
22. Jaki był wpływ pandemii COVID-19 na realizację programu?
23. Jakie działania lub zmiany w programie Absolwent można wdrożyć, aby zniwelować wpływ epidemii COVID-19 lub podobnych zagrożeń?
24. Czy i jak przebiega współpraca pomiędzy realizatorami Programu (uczelniami wyższymi i organizacjami pozarządowymi) a pracodawcami oraz WUP i/lub PUP oraz PCPR?
25. Jaka jest wielowymiarowa ocena programu, w tym jego skuteczności i efektywności przez przedsiębiorców współpracujących z realizatorami Programu?

ZASTOSOWANA METODOLOGIA

Niniejsze badanie miało charakter jakościowo – ilościowy, z podkreśleniem zasadniczego znaczenia charakteru jakościowego.

W badaniu zastosowano następujące techniki badawcze:

Analizę danych zastanych (Desk research), w ramach, którego przeprowadzono analizę następujących danych dotyczących przedmiotu badania:

- dokumentacja projektu, ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych i inne związane akty prawne, Uchwały Zarządu PFRON związane z pilotażowym programem Absolwent;
- sprawozdania częściowe i końcowe składane przez Realizatorów programu w latach 2017-2022.

Ankieta CAWI (z ang. wspomagany komputerowo wywiad, realizowany przy pomocy strony internetowej) oraz wspomagające wywiady telefoniczne. Badaniem zostało objętych 548 uczestników programu.

6 pilotażowych IDI (z ang. wywiady pogłębione) z beneficjentami programu Absolwent służące doprecyzowaniu Ankiety CAWI dla tej grupy badawczej.

12 IDI z pracownikami merytorycznymi realizatorów – uczelni wyższych i organizacji pozarządowych.

2 IDI z pracownikami odpowiedzialnym za pilotażowy program” Absolwent” z biura PFRON.

1 zogniskowany wywiad grupowy z pracownikami Oddziałów PFRON – w panelu wzięli udział przedstawiciele wszystkich oddziałów PFRON, na terenie, których, w latach 2017 – 2022 realizowany był program Absolwent.

12 IDI z przedstawicielami instytucji współpracujących z realizatorami Programu, w następującym układzie:

- 6 IDI – przedstawiciele pracodawców współpracujących z realizatorami Programu
- 6 IDI – przedstawiciele WUP i/lub PUP oraz PCPR współpracujący z realizatorami Programu

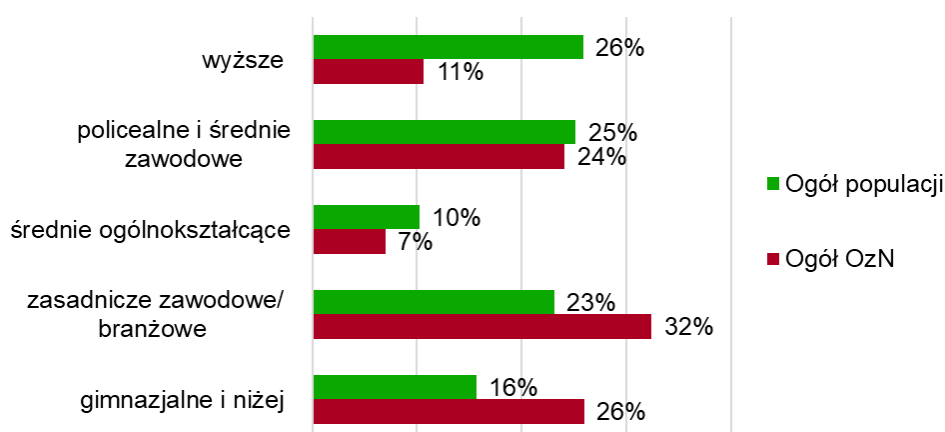
1 panel ekspercki (m.in. z osobami odpowiedzialnymi za program ze strony Funduszu, przedstawicielami realizatorów programu, przedstawicielami samorządu terytorialnego (PUP).W panelu uczestniczyło 19 osób.

Osoby z wykształceniem wyższym wśród osób z niepełnosprawnościami – adresaci programu Absolwent

CHARAKTERYSTYKA GRUPY

Wedle szacunków Głównego Urzędu Statystycznego pochodzących z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w końcówce 2021 roku (dane za 4 kwartał) w Polsce mieszkało ponad 2,8 miliona osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat. Spośród nich około 11%, to jest 302 tys. osób posiadało wykształcenie wyższe. Odsetek ten był ponad dwukrotnie niższy, niż wśród ogółu populacji osób w wieku 16-89 lat (26%).

Wykres 1. Porównanie struktury wykształcenia wśród ogółu ludności w wieku 16-89 lat oraz wśród osób z niepełnosprawnościami

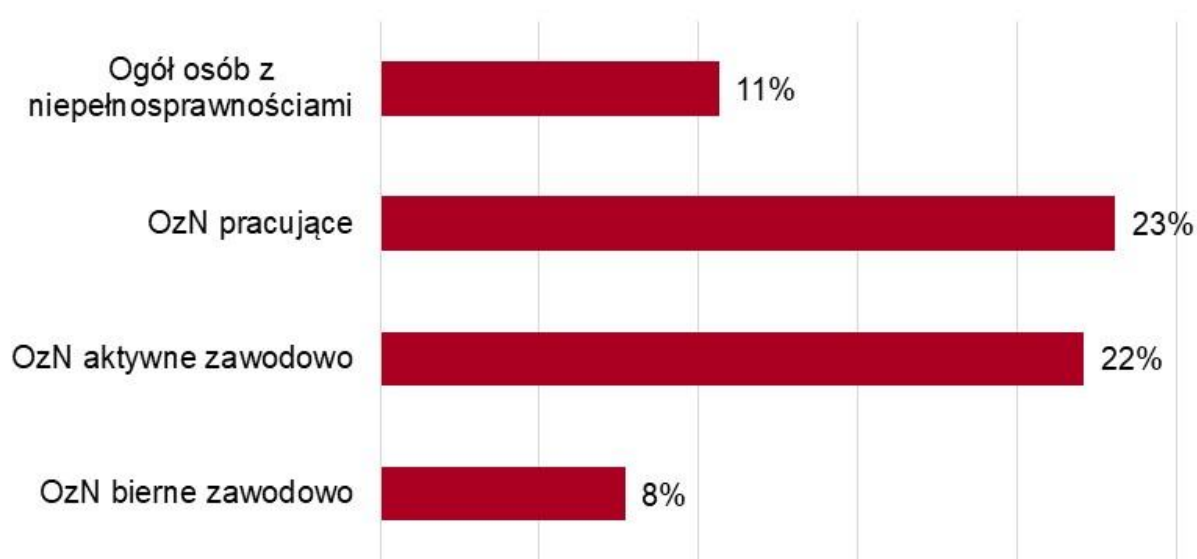

Źródło¹: Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, dane za 4 kwartał 2021²

¹ W informacji dotyczącej źródeł podawana jest także liczebność próby, gdy jest ona znana – a zatem dla badania beneficjentów programu. W niniejszym rozdziale dane pochodzą ze źródeł zastanych, nie posiadamy informacji o wielkości prób wykorzystanych w badaniach GUS.

Dane pokazują wyraźnie, że posiadanie wykształcenia wyższego sprzyja podejmowaniu aktywności zawodowej i podnosi szanse na rynku pracy. Wśród osób aktywnych zawodowo odsetek osób z niepełnosprawnościami posiadających wykształcenie wyższe wynosił ponad 22% - w porównaniu do jedynie 8% w przypadku grupy biernej zawodowo.

Wykres 2. Odsetek osób z wykształceniem wyższym wśród ogółu osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat oraz w podgrupach wyróżnionych ze względu na aktywność zawodową

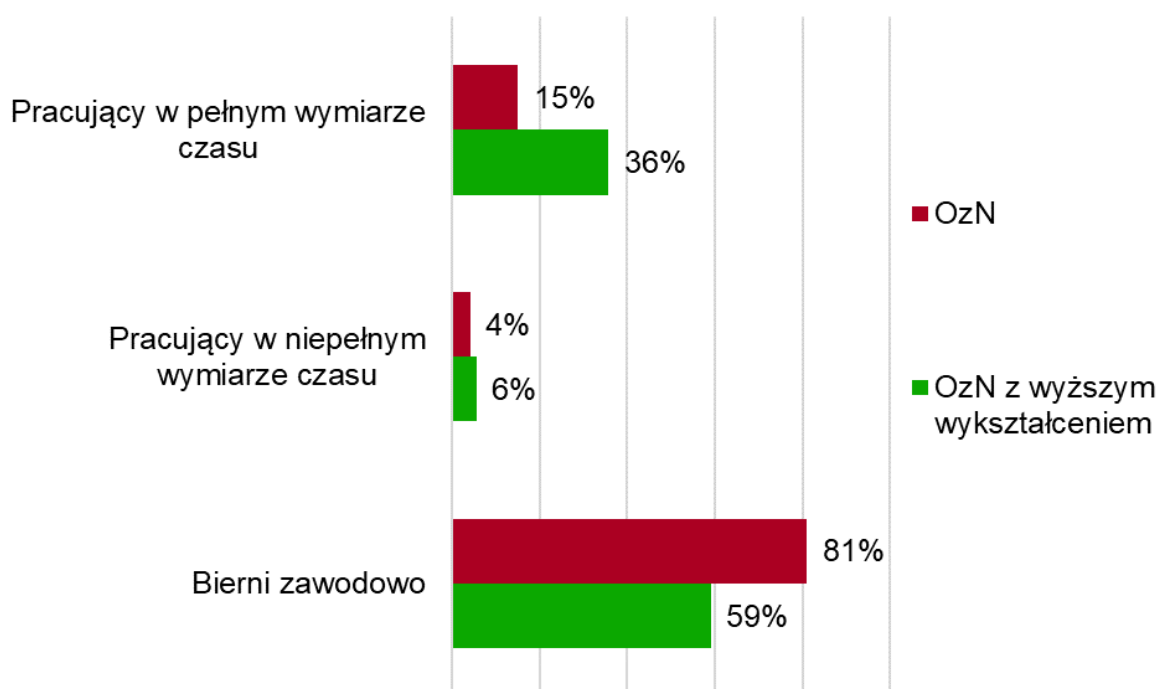
Źródło: Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, dane za 4 kwartał 2021. Nie uwzględniono grupy bezrobotnych z uwagi na brak danych.

Osoby z wykształceniem wyższym zdecydowanie częściej były aktywne zawodowo niż ogół osób z niepełnosprawnościami. W końcu 2021 roku aktywnych pozostawało ponad 40% osób niepełnosprawnych z wyższym wykształceniem,

² Źródło: <https://niepelnosprawni.gov.pl/p,81,bael>

z tego 36% pracowało w pełnym wymiarze czasu. Wśród ogółu osób z niepełnosprawnościami aktywnych było jedynie 19%, z czego 15% pracowało w pełnym wymiarze czasu.

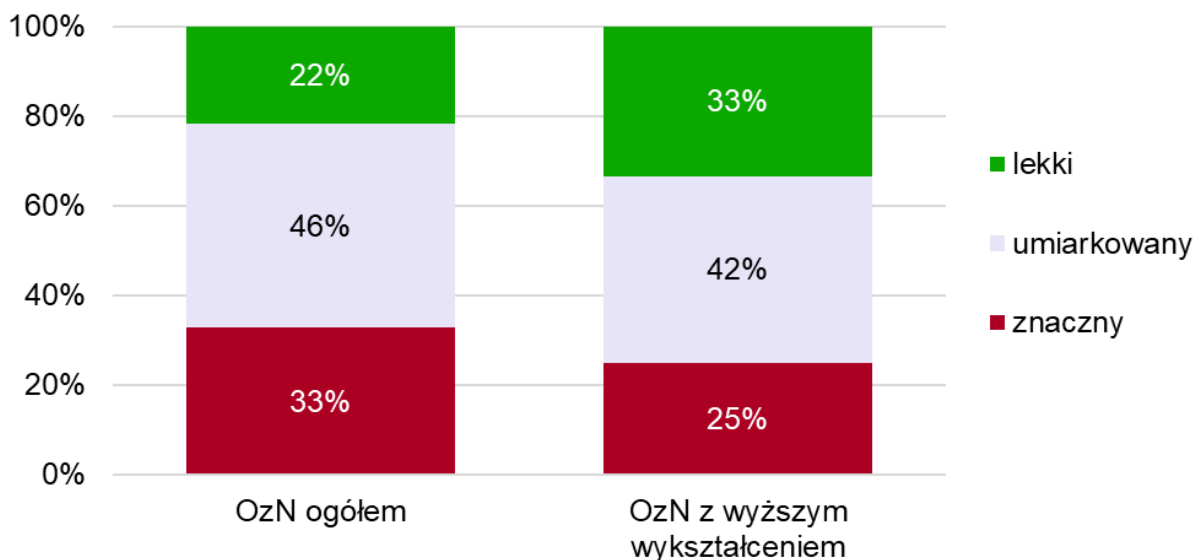
Wykres 3. Porównanie aktywności zawodowej pracy wśród ogółu osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat oraz w grupie z wyższym wykształceniem

Źródło: Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, dane za 4 kwartał 2021. Nie uwzględniono grupy bezrobotnych z uwagi na brak danych.

Wśród osób z niepełnosprawnościami z wyższym wykształceniem, podobnie jak wśród ogółu OzN, dominują osoby posiadające orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności lub równoważne (42%). Jednak liczniejsza, niż w populacji jest grupa osób posiadających orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności (33% w porównaniu z 22% dla ogółu). Rzadziej wśród osób z wykształceniem wyższym można też było spotkać osoby posiadające orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności (25% w porównaniu do 33% dla ogółu). **Oznacza to, że przeciętnie w populacji osób niepełnosprawnych stan zdrowia osób z wyższym wykształceniem jest nieco lepszy niż dla ogółu tej grupy.**

Wykres 4. Porównanie struktury ogółu osób z niepełnosprawnościami w wieku powyżej 15 lat oraz osób z niepełnosprawnościami z wyższym wykształceniem pod względem stopnia niepełnosprawności

Źródło: Stan Zdrowia Ludności Polski w 2019 r.³

W roku akademickim 2018/2019 (ostatni rok, dla którego dostępne są dane statystyczne GUS) **studia ukończyło 5 744 studentów z niepełnosprawnościami**, z czego 62% zostało absolwentami studiów stacjonarnych, zaś 38% - studiów niestacjonarnych. Kobiety stanowiły 64% absolwentów.

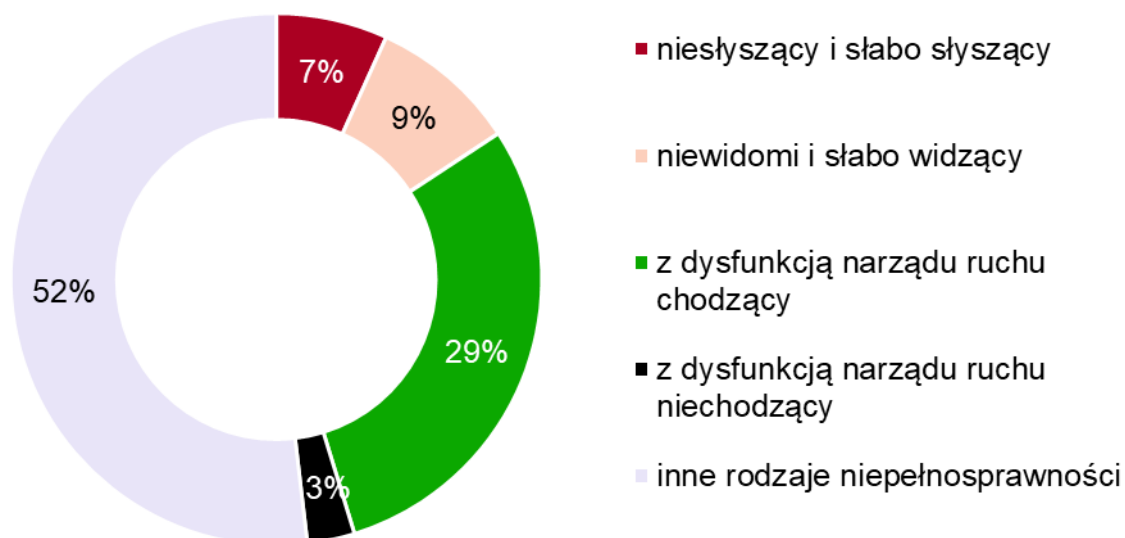
Zdecydowaną większość stanowili absolwenci uczelni nadzorowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (93%) lub Ministerstwo Zdrowia (4%).

Najliczniejszą grupą absolwentów z niepełnosprawnościami stanowiły osoby z dysfunkcjami narządu ruchu (32%), a w drugiej kolejności niewidomi i słabo

³ Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/stan-zdrowia-ludnosci-polski-w-2019-r-,6,7.html>

widzący (9%) oraz niesłyszący i słabo słyszący (7%). Pozostałe 52% obejmowało inne rodzaje niepełnosprawności.

Wykres 5. Absolwenci szkół wyższych z niepełnosprawnościami w roku akademickim 2018/2019 według typu niepełnosprawności

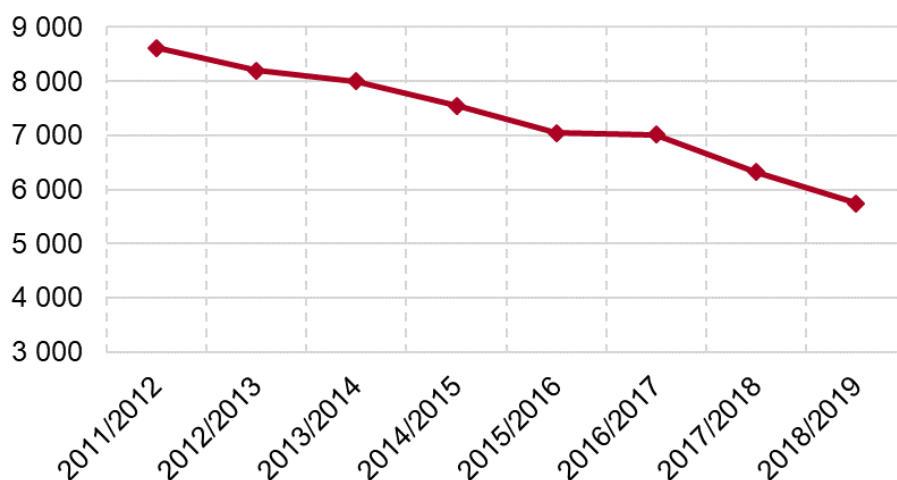

Źródło: Dane GUS za niepelnosprawni.gov.pl⁴

Od roku akademickiego 2011/2012 liczba absolwentów szkół wyższych z niepełnosprawnościami systematycznie spada – od ponad 8,5 tys. w roku 2012 do 5,7 tys. w roku 2019. Tendencja ta związana jest z trendami demograficznymi i mniejszą liczebnością kohort grup wiekowych podejmujących i kończących studia.

⁴ Źródło: <https://niepelnosprawni.gov.pl/p,123,edukacja>

Wykres 6. Liczba absolwentów szkół wyższych z niepełnosprawnościami dla lat akademickich 2011/2012-2018/2019

Źródło: Dane GUS za niepełnosprawni.gov.pl

WSPARCIE SKIEROWANE DO GRUPY

Osoby niepełnosprawne w trakcie studiów lub niepełnosprawni absolwenci posiadający wyższe wykształcenie mogą skorzystać z różnych form wsparcia, którego celem jest ułatwienie wejścia na rynek pracy lub pomoc w poprawieniu sytuacji na rynku pracy.

Uczelnie wyższe mogą skorzystać z dotacji podmiotowych na podstawie art. 371 ust. 2 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85) przyznawanych na finansowanie zadań związanych z zapewnieniem osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie przyjmowania na studia, do szkół doktorskich, kształceniu na studiach i w szkołach doktorskich lub

prowadzeniu działalności naukowej⁵. Przekazane środki mogą być przeznaczone m.in. na:

- niwelowanie barier architektonicznych,
- dostosowania procesu kształcenia lub prowadzenia działalności naukowej,
- transport, zakwaterowanie oraz udziału w wydarzeniach,
- zapewnienie optymalnych rozwiązań technologii wspierających (assistive technologies),
- zatrudniania i wynagradzania pracowników biur/jednostek organizacyjno-wspomagających osoby z niepełnosprawnościami.

Niepełnosprawni studenci i doktoranci mogą otrzymać dodatkowe wsparcie finansowe w postaci **stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych**⁶, przyznawanego dla osób z orzeczeniem o niepełnosprawności, bez kryterium dochodowego rodziny i korzystania z innego rodzaju świadczeń. Wysokość stypendium specjalnego jest zależna od uczelni i stopnia niepełnosprawności. Ponadto osoby z niepełnosprawnościami mogą jak pozostali studenci korzystać z możliwości otrzymania stypendium socjalnego, stypendium rektora dla najlepszych studentów, stypendium dla najlepszych doktorantów, stypendium ministra za wybitne osiągnięcia i zapomogę, czy skorzystać z kredytów studenckich z dopłatą do oprocentowania z budżetu państwa i preferencyjnymi warunkami spłaty.

Wsparcie finansowe dla niepełnosprawnych studentów lub doktorantów z umiarkowanym lub znacznym stopniem niepełnosprawności można uzyskać także

⁵ Źródło: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wsparcie-niepelnosprawnych-studentow-i-doktorantow>

⁶ Tamże.

ze środków PFRON, w ramach programu „Aktywny samorząd” moduł II pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym⁷. Wsparcie obejmuje:

- opłatę za naukę (czesne),
- dodatek na pokrycie kosztów kształcenia (nie podlega rozliczeniu),
- dodatek na uiszczenie opłaty za przeprowadzenie przewodu doktorskiego - w przypadku osób, które mają wszczęty przewód doktorski, a nie są uczestnikami studiów doktoranckich.

W 2021 r. na moduł II programu „Aktywny samorząd” przekazano 60,5 mln zł środków, zaś ze wsparcia skorzystało 9,6 tys. osób z niepełnosprawnością (przeciętnie na osobę było to 6,5 tys. zł).

PFRON współpracuje także z uczelniami wyższymi organizując m.in. konkursy badawcze, realizując wspólne projekty, czy oferując praktyki.

Dla osób niepełnosprawnych wchodzących na rynek pracy PFRON oferuje środki na **realizację zadań zlecanych przez fundacje lub organizacje pozarządowe**⁸ na mocy zapisów ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. PFRON ogłasza corocznie konkursy na realizację projektów z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych dotyczące:

- kierunek pomocy 1: wejście osób niepełnosprawnych na rynek pracy – dofinansowaniu podlegają projekty obejmujące wsparcie w podjęciu i utrzymaniu zatrudnienia przez osoby niepełnosprawne;

⁷ <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/>

⁸ <https://www.pfron.org.pl/organizacje-pozarządowe/projekty-i-konkursy-dla-organizacji-pozarządowych/zadania-zlecane-opis/>

- kierunek pomocy 2: zwiększenie samodzielności osób niepełnosprawnych – dofinansowaniu podlegają projekty obejmujące prowadzenie rehabilitacji w specjalistycznych placówkach prowadzonych przez organizacje pozarządowe, jak również projekty obejmujące prowadzenie wsparcia poza placówką w postaci szkoleń, kursów, warsztatów, grupowych i indywidualnych zajęć oraz usług wspierających, a także projekty, w których zgłoszone zostaną treningi sportowe;
- kierunek pomocy 3: wzrost aktywności osób niepełnosprawnych w różnych dziedzinach życia – dofinansowane są projekty obejmujące organizację spotkań i imprez integracyjnych dla osób niepełnosprawnych (warsztaty, zawody, koncerty, festiwale);
- kierunek pomocy 4: zapewnienie osobom niepełnosprawnym dostępu do informacji – dofinansowane są projekty obejmujące udzielanie informacji poprzez wydawnictwa ciągłe i zwarte: standardowe (czarnodruk, druk kolorowy, druk powiększony), publikowane pismem Braille’a, publikowane na nośnikach elektronicznych, internetowe;
- kierunek pomocy 5: poprawa jakości funkcjonowania otoczenia osób niepełnosprawnych – dofinansowane są projekty obejmujące organizację szkoleń i warsztatów dla otoczenia osób niepełnosprawnych (członków rodzin, kadry, wolontariuszy) oraz projekty obejmujące zakup, szkolenie i utrzymanie psów asystujących;
- kierunek pomocy 6: upowszechnianie pozytywnych postaw społecznych wobec osób niepełnosprawnych i wiedzy dotyczącej niepełnosprawności – dofinansowane są projekty obejmujące kampanie prowadzone w mediach (telewizja, radio, prasa, Internet), kampanie prowadzone w formie spotkań informacyjnych, jak również kampanie prowadzone w formie imprez

masowych oraz projekty obejmujące produkcję i emisję programów telewizyjnych lub audycji radiowych.

W 2022 r. w ramach kierunku pomocy 1 dofinansowanie otrzymało 26 wniosków na łączną kwotę 23 563 015,92 zł.

W ramach **wsparcia oferowanego przez urzędy pracy**⁹ (ze środków Funduszu Pracy lub PFRON) osoby z niepełnosprawnościami z wyższym wykształceniem mogą skorzystać z ogólnie dostępnej pomocy dla osób niepełnosprawnych pozostających bez pracy, takiej jak:

- staże
- szkolenia
- doradztwo zawodowe
- dotacja z pieniędzy PFRON na rozpoczęcie działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej można otrzymać w powiatowym urzędzie pracy
- refundacja kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy.

PFRON w 2021 r. przekazał samorządom powiatowym na zadania związane z rehabilitacją zawodową 60,3 mln zł. Większą część przeznaczono na zadania związane ze zwrotem kosztów przystosowania, wyposażenia lub tworzenia stanowisk pracy – 32,4 mln zł, którymi wsparto 616 miejsc pracy (przeciętnie 52,7 tys. zł na miejsce pracy). Kolejne 27,9 mln zł przeznaczono na aktywne instrumenty (przeciętnie 17,9 tys. zł), w tym 21,1 mln zł na dofinansowanie rozpoczęcia

⁹ <https://www.pfron.org.pl/osoby-niepelnosprawne/aktywizacja-zawodowa/>

działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej dla 487 osób, co dawało przeciętnie 43,3 tys. zł na osobę.¹⁰

Dostępne dane Funduszu Pracy nie wyszczególniają wydatków na wsparcie wyłącznie dla osób z niepełnosprawnością. W 2021 r. samorządy powiatowe wydały ogółem na podstawowe formy aktywizacji zawodowej 2,8 mld zł, a wskaźnik efektywności kosztowej wyniósł 16,7 tys. zł.¹¹

Osoby z niepełnosprawnością mogą również skorzystać ze **wsparcia ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego**¹². W ramach Działania 1.5 Rozwój potencjału zawodowego osób z niepełnosprawnościami Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój o środki mogły ubiegać się organizacje pozarządowe statutowo zajmujące się osobami z niepełnosprawnościami oraz agencje pracy pośredniczące w zatrudnianiu takich osób. Zawarto 54 umowy o dofinansowanie projektów mających na celu zwiększenie poziomu i jakości zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami lub biernych zawodowo z powodu choroby. **Na ten cel przeznaczono 170 mln zł ze środków EFS a planowane jest objęcie wsparciem ponad 10 tys. osób (co daje efektywność kosztową na poziomie ok 17 tys. zł na jednego uczestnika projektu).**

¹⁰ <https://www.pfron.org.pl/instytucje/samorzady/szczegoly/news/struktura-wydatkow-przeznaczonych-przez-samorzady-wojewodzkie-i-powiatowe-na-rehabilitacje-zawod-4/>

¹¹ <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-o-wartosciach-wskaznikow-osiagnietych-przez-powiatowe-urzed-y-pracy-w-2021-r>

¹² <https://www.gov.pl/web/rodzina/aktywizacja-zawodowa-osob-z-niepelnosprawnosciami>

Wsparcie ma być dobierane indywidualnie i uwzględniać w zależności od potrzeb:

- identyfikację potrzeb i pomoc w zakresie określenia ścieżki zawodowej (opracowanie indywidualnego planu działania),
- ocenę predyspozycji i stanu zdrowia danej osoby w zakresie doboru wsparcia i przyszłej ścieżki zawodowej,
- uzupełnianie lub zdobycie nowych kompetencji, lub kwalifikacji (kursy, szkolenia),
- zdobywanie doświadczenia zawodowego (staże u pracodawcy),
- wsparcie doradcy zawodowego, psychologa lub pośrednika pracy,
- wsparcie trenera pracy,
- inne formy aktywizacji zawodowej.

Charakterystyka programu „Absolwent”

Pilotażowy program Absolwent jest propozycją skierowaną do osób z niepełnosprawnościami, które realizują ostatni lub przedostatni semestr nauki w ramach studiów wyższych (I i II stopnia), studiów podyplomowych, czy studiów doktoranckich, lub też w ciągu ostatnich 5 lat taką naukę ukończyły. Jego celem jest wsparcie tych osób w wejściu na rynek pracy

Program jest odpowiedzią na utrzymujący się od lat wysoki poziom bezrobocia wśród osób z niepełnosprawnościami, w tym także wśród osób z niepełnosprawnościami posiadających wykształcenie wyższe. Podstawą prawną uruchomienia i realizacji programu Absolwent jest art. 47 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2023 r. poz.100, z późn.zm.).

Program Absolwent ma stanowić łącznik pomiędzy ścieżką kształcenia, a rynkiem pracy. Osoby z niepełnosprawnościami w okresie kształcenia, w tym również w trakcie studiów wyższych, mogą korzystać z szeregu instrumentów wspierających. Wsparcie to jednak kończy się w momencie ukończenia nauki. Natomiast nadal obecne są bariery dla osób niepełnosprawnych, które utrudniają lub wręcz uniemożliwiają wejście na rynek pracy. Tym samym zaprzepaszczone zostaje wieloletni wysiłek oraz nakłady finansowe włożone w proces kształcenia.

Program „Absolwent” ma zapewnić osobie z niepełnosprawnością wachlarz instrumentów pozwalających na nabycie i podniesienie kompetencji praktycznych, kompetencji dopasowanych do rynku pracy, a także instrumentów pozwalających na zdobycie doświadczenia zawodowego oraz sprawdzenia się na konkretnych stanowiskach pracy. Zgodnie z założeniami, działania realizowane w ramach programu, mają także absorbować istniejącą ofertę instrumentów wspierających zatrudnienie oferowanych przez powiatowe urzędy pracy oraz powiatowe centra pomocy rodzinie.

Cele programu Absolwent zostały zdefiniowane w następujący sposób:

Cel ogólny programu: podniesienie wskaźnika zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami posiadających wyższe wykształcenie.

Cele szczegółowe programu, to w każdym roku jego realizacji:

- zaplanowanie i wdrożenie indywidualnej ścieżki kariery zawodowej **dla 1000 osób z niepełnosprawnościami**,
- wzrost kwalifikacji zawodowych **800 osób z niepełnosprawnościami**,
- zatrudnienie lub samozatrudnienie **400 osób z niepełnosprawnościami**, będących beneficjentami ostatecznymi programu.

Program realizowany jest na terenie całego kraju. Wnioskodawcami w ramach programu mogą być uczelnie wyższe, organizacje pozarządowe lub ich partnerstwa. Warunkiem uczestnictwa jest nieposiadanie zaległości w obowiązkowych wpłatach na PFRON, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Urzędu Skarbowego oraz innych organów i instytucji wykonujących zadania z zakresu administracji publicznej, w tym wobec jednostek samorządu terytorialnego.

Beneficjentami ostatecznymi w programie mogą być:

- osoby z niepełnosprawnościami posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności,
- na dzień przystąpienia do projektu pozostające bez zatrudnienia,
- będące absolwentami szkoły wyższej lub realizujące ostatni lub przedostatni semestr nauki w szkole wyższej.

Początkowo program był adresowany do osób ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. W marcu 2019 roku dokonano zmian, które były wynikiem postulatów organizacji pozarządowych, realizujących program, a także analizą oczekiwań zgłaszanych przez niepełnosprawnych beneficjentów. W ramach tych uczestnictwo w programie umożliwiono także osobom posiadającym lekki stopień niepełnosprawności. Dodatkowo grupa adresatów została wówczas rozszerzona z absolwentów, którzy ukończyli naukę w ciągu ostatnich 2 lat, do tych, którzy zakończyli udział w kształceniu w ciągu ostatnich 5 lat.

ŻYCIE PROGRAMU

Realizacja programu rozpoczęła się w dniu 8 grudnia 2016 roku, podjęciem uchwały o realizacji programu przez Radę nadzorczą PFRON o zatwierdzeniu programu. Zgodnie z obowiązującymi regulacjami Program ma być realizowany do 31 grudnia 2023 roku.

Dotychczas odbyły się cztery nabory. Niniejsze badanie ewaluacyjne ma swoim zasięgiem objąć 3 nabory (ostatni nabór został ogłoszony w dniu 19 września 2022 roku i jest obecnie na etapie oceny wniosków):

1) Nabór nr 1 - 28 kwietnia 2017 roku

Konkurs dotyczył projektów wieloletnich realizowanych od dnia 1 maja 2017 roku do dnia 31 grudnia 2020 roku.

W ramach konkursu Zarząd PFRON łącznie udzielił dofinansowania na realizację 11 wniosków na kwotę 8 889 632,45 zł, w tym § 2440 – 521 525,00 zł, § 2450 – 8 360 727,45 zł, § 6270 – 7 380,00 zł. W pierwszym okresie finansowania tj. od dnia 1 maja 2017 roku do dnia 31 marca 2019 roku wsparciem miało zostać objętych ogółem 612 niepełnosprawnych absolwentów¹³.

2) Nabór nr 2 – 21 maja 2018 r.

W ramach konkursu udzielono łącznie dofinansowania na realizację 5 wniosków na kwotę 3 034 761,19 zł. W pierwszym okresie finansowania tj. od dnia 1 października 2018 roku (z tym, że nie wcześniej niż od dnia podpisania umowy) do dnia 30

¹³ Źródło: [Pilotażowy program „ABSOLWENT” - decyzja w sprawie przyznania dofinansowania - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych \(pfron.org.pl\)](https://pfron.org.pl)

września 2019 roku wsparciem zostanie objętych ogółem 205 niepełnosprawnych absolwentów¹⁴.

W ramach naboru wyznaczono dwa okresy dofinansowania projektów:

- pierwszy okres – od dnia 1 października 2018 roku (z tym, że nie wcześniej niż od dnia podpisania umowy) do dnia 30 września 2019 roku,
- drugi okres – od dnia 1 października 2019 roku do dnia 30 września 2020 roku (tryb pozakonkursowy).

W ramach naboru wnioskodawca mógł ubiegać się o zawarcie umowy na jeden lub dwa okresy finansowania projektów, przy czym preferowane były projekty na dwa okresy finansowania.

3) Nabór nr 3 – 23 maja 2019 r

W ramach naboru udzielono dofinansowania na realizację 12 wniosków, na łączną kwotę dofinansowania 11.047.253,49 zł. Wsparciem w ramach dofinansowanych wniosków objętych zostanie 1406 niepełnosprawnych absolwentów.

Konkurs dotyczy projektów realizowanych od dnia 1 września 2019 roku do dnia 30 września 2023 roku.

Wyznaczono następujące okresy finansowania projektów:

- pierwszy okres – od dnia 1 września 2019 do dnia 30 września 2021 roku,
- drugi okres – od dnia 1 października 2021 roku do dnia 30 września 2023 roku (tryb pozakonkursowy).

¹⁴ Źródło: [Ogłoszenie z dnia 21 maja 2018 r. konkursu w ramach pilotażowego programu „ABSOLWENT” - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych \(pfron.org.pl\)](#)

Wnioskodawca mógł ubiegać się o zawarcie umowy na jeden lub dwa okresy finansowania projektów, przy czym preferowane były projekty na dwa okresy finansowania.

W ramach naborów obowiązywały następujące zasady:

- We wszystkich 3 naborach łączna kwota dofinansowania, **na jednego beneficjenta ostatecznego, w całym okresie uczestnictwa w programie, nie mogła przekroczyć 18 000 zł (do tego limitu nie wliczane są koszty dodatku motywacyjnego dla uczestników).**
- W pierwszych dwóch naborach **drugi wskaźnik rezultatu** (liczba beneficjentów ostatecznych, którzy utrzymują zatrudnienie przez okres co najmniej 6 miesięcy od daty uzyskania zatrudnienia) musi zostać określony co najmniej na poziomie **40% beneficjentów** ostatecznych projektu. W trzecim naborze **wskaźnik ten obniżono do 20%.**
- We wszystkich 3 naborach wnioskodawca mógł otrzymać ze środków PFRON zwrot wniesionego, w ramach realizacji projektu, wkładu finansowego ze źródeł niepublicznych, jeżeli wartość drugiego wskaźnika rezultatu, po upływie 12 miesięcy od daty uzyskania zatrudnienia przez beneficjentów ostatecznych projektu, wynosić będzie co najmniej:
 - 50% beneficjentów ostatecznych projektu – Wnioskodawca może uzyskać zwrot 100% wniesionego wkładu finansowego ze źródeł niepublicznych;
 - 40% beneficjentów ostatecznych projektu – Wnioskodawca może uzyskać zwrot 80% wniesionego wkładu finansowego ze źródeł niepublicznych;
 - 30% beneficjentów ostatecznych projektu – Wnioskodawca może uzyskać zwrot 60% wniesionego wkładu finansowego ze źródeł niepublicznych;
 - 25% beneficjentów ostatecznych projektu – Wnioskodawca może uzyskać zwrot 50% wniesionego wkładu finansowego ze źródeł niepublicznych;
 - 20% beneficjentów ostatecznych projektu – Wnioskodawca może uzyskać zwrot 40% wniesionego wkładu finansowego ze źródeł niepublicznych.

W tabeli poniżej zawarte są dane dotyczące realizatorów wyłonionych we wszystkich 3 naborach objętych badaniem.

Tabela 1: Realizatorzy programu Absolwent – 3 nabory objęte badaniem

Lp.	Realizator	Oddział PFRON	Konkurs
1	Stowarzyszenie na rzecz równego dostępu do kształcenia "Twoje Nowe Możliwości"; Fundacja "Twoje Nowe Możliwości"	Dolnośląski	2017, 2019
2	Karkonoski Sejmik Osób Niepełnosprawnych	Dolnośląski	2017, 2018
3	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	Kujawsko-Pomorski	2017, 2019
4	Fundacja Fuga Mundi	Lubelski	2017, 2019
5	Fundacja "Zielony Słoń"	Lubelski	2019
6	Fundacja Heros	Lubelski	2019
7	Fundacja Sustinae	Małopolski	2017, 2018, 2019
8	Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego	Małopolski	2019
9	Stowarzyszenie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju Społeczno-Gospodarczego "Klucz"	Małopolski	2019
10	FAZON	Mazowiecki	2017
11	Fundacja Onkologiczna Rakiety	Mazowiecki	2019
12	Międzynarodowa Fundacja "REAXUM"	Mazowiecki	2018
13	Polski Związek Niewidomych D /	Mazowiecki	2018
14	Polski Związek Niewidomych Okręg Podkarpacki	Podkarpacki	2017
15	Fundacja Aktywności Zawodowej - Lider, 2. Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu im. E.Kwiatkowskiego w Gdyni	Pomorski	2019

Lp.	Realizator	Oddział PFRON	Konkurs
	- Wnioskodawca		
16	Fundacja im. Doktora Piotra Janaszka "Podaj Dalej"	Wielkopolski	2018
17	Fundacja AKME	Wielkopolski	2019

Źródło: dane przekazane przez Zamawiającego.

KSZTAŁT PROGRAMU

Ze środków przeznaczonych na realizację programu udzielona może być pomoc w ramach:

- obszaru A – zaplanowanie i wdrożenie indywidualnej ścieżki kariery zawodowej
- obszaru B – podnoszenie kwalifikacji zawodowych:
 - zadanie 1 – zdobycie uprawnień zawodowych,
 - zadanie 2 – ukończenie kursów i szkoleń zawodowych i specjalizacyjnych,
 - zadanie 3 – odbycie stażu aktywizacyjnego;
- obszaru C – wsparcie zatrudnienia i samozatrudnienia.

Analiza sprawozdań Realizatorów z realizacji programu, wskazuje, że w zasadzie wszyscy realizatorzy programu realizują cały powyższy kształt programu traktując go niejako obligatoryjnie i układając go w harmonogramie projektu w sposób narastający.

OBSZAR A - ZAPLANOWANIE I WDROŻENIE INDYWIDUALNEJ ŚCIEŻKI KARIERY ZAWODOWEJ

Wszyscy beneficjenci zrekrutowani do projektu przechodzili w ramach **obszaru A** przez działania mające na celu wielowymiarową diagnozę kompetencji – zarówno

psychospołecznych jak i umiejętności i preferencji zawodowych. Diagnozy te realizowane były przez psychologów, doradców zawodowych, coachów. Jedną z organizacji w ramach diagnozy wykorzystano narzędzia do badania kompetencji definiującym mocne i słabe strony Clifton Strengths Finder Assessment opracowane przez instytut Gallup. W ramach obszaru A dofinansowaniem objęte mogły być koszty związane z ¹⁵:

- przeprowadzeniem diagnozy sytuacji beneficjenta ostatecznego programu (w kontekście biopsychospołecznym, uwzględniając zarówno czynniki osobowe jak i środowiskowe) obejmującej określenie gotowości psychofizycznej do podjęcia zatrudnienia, zidentyfikowanie funkcjonalnych, osobowych i środowiskowych czynników/uwarunkowań zawodowej bierności oraz rozpoznanie możliwości/potencjału;
- koszty wyznaczenia i wdrożenia indywidualnej ścieżki kariery zawodowej beneficjenta ostatecznego programu opartej na zindywidualizowanej pomocy bezpośrednio odpowiadającej na zidentyfikowane bariery poprzez wsparcie motywacyjne, wyrabianie zaradności i umiejętności niezbędnych do poruszania się na rynku pracy, dokonanie oceny zdolności do pracy, prowadzenie poradnictwa zawodowego uwzględniającego ocenę zdolności do pracy, wybór odpowiedniego zawodu i szkolenia oraz przygotowanie zawodowe z uwzględnieniem perspektyw zatrudnienia;
- koszty likwidacji barier transportowych, technicznych, w komunikowaniu się i w dostępie do informacji, niezbędnych do aktywizacji zawodowej.

¹⁵ Źródło: <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/pilotazowy-program-abso/>

Obszar B - Podnoszenie kwalifikacji zawodowych

W ramach **obszaru B** organizowane były różnorodne szkolenia. Część z nich stanowiły szkolenia zamknięte, grupowe organizowane specjalnie dla beneficjentów ostatecznych. Szkolenia te dotyczyły przede wszystkim umiejętności miękkich, poruszania się po rynku pracy, a także obsługi komputera (różne poziomy), poruszania się w przestrzeni zdalnej, czy też bardziej specjalistyczne związane z wykonywaniem pewnego rodzaju zadań zawodowych (np.: praca biurowa). Dodatkowo część z beneficjentów ostatecznych uczestniczyła w szkoleniach dobieranych pod indywidulane potrzeby, szkoleniach dostępnych na rynku. W tym przypadku mamy do czynienia z bardzo dużą rozpiętością tematyczną stosunkowo drogich szkoleń.

Część beneficjentów uczestniczyła w 3 miesięcznych stażach zawodowych. Staże te oferowane były przez pracodawców współpracujących z realizatorami.

Zgodnie z dokumentami programowymi dofinansowaniem ze środków przeznaczonych na realizację programu w ramach obszaru B (podnoszenie kwalifikacji zawodowych) mogą być objęte¹⁶:

1. w przypadku zadania 1 (zdobycie uprawnień zawodowych), w szczególności określone w odrębnych przepisach koszty zdobycia uprawnień zawodowych;
2. w przypadku zadania 2 (kursy i szkolenia zawodowe, specjalizacyjne), w szczególności:
 - a) koszty kursów i szkoleń zawodowych, specjalizacyjnych, uzyskania licencji i certyfikatów zawodowych,

¹⁶ Źródło: <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/pilotazowy-program-abso/>

- b) koszty zakwaterowania i wyżywienia w okresie trwania kursu/szkolenia
 - w przypadku kursu i szkoleń zawodowych odbywających się poza miejscem zamieszkania;
- 3. w przypadku zadania 3 (odbycie stażu aktywizacyjnego), w szczególności:
 - c) koszty stypendium stażowego (przez okres nie krótszy niż 3 miesiące, lecz nie dłuższy niż 6 miesięcy),
 - d) koszty wynagrodzenia opiekuna stażu aktywizacyjnego, pomagającego osobie niepełnosprawnej w pracy w zakresie czynności ułatwiających komunikowanie się z otoczeniem, a także czynności niemożliwych lub trudnych do samodzielnego wykonania przez pracownika w miejscu stażu.

Pandemia COVID 19 w swej pierwszej fazie spowodowała zatrzymanie działań projektowych. Następnie życie projektów wróciło do przestrzeni zdalnej, by ostatecznie przejść w formę hybrydową. Realizatorzy podkreślali jednak w sprawozdaniach, że dla osób z niepełnosprawnościami szkolenia prowadzone on-line mają znacznie mniejszą efektywność, a najbardziej skuteczne są tradycyjne szkolenia prowadzone na żywo. Część z beneficjentów ostatecznych także wskazywała na ten aspekt – to właśnie fakt przeniesienia aktywności do przestrzeni zdalnej był z ich pozycji największą stratą.

OBSZAR C - WSPARCIE ZATRUDNIENIA I SAMOZATRUDNIENIA

W ramach **obszaru C** realizatorzy pomagali głównie w znalezieniu zatrudnienia. Zdecydowanie lepiej radziły sobie tutaj organizacje mające własne agencje zatrudnienia. Po znalezieniu zatrudnienia beneficjent ostateczny mógł otrzymać zgodnie z potrzebami wsparcie prawne oraz psychologiczne. Doradztwem prawnym mógł też być objęty także pracodawca. Badania prowadzone wśród pracodawców wskazują jednak, że takie działania raczej nie miały miejsca, a w wielu przypadkach byłyby bardzo potrzebne. Nawet pracodawcy otwarci na zatrudnianie osób z niepełnosprawnościami (a właśnie tacy uczestniczyli w badaniu) myślą o niepełnosprawności w sposób stereotypowy (osoba na wózku), boją się formalności i nie doceniają benefitów związanych z zatrudnianiem osób z niepełnosprawnościami. Przedstawiciele PUP wskazywali, że problemy te są powszechne u pracodawców, a najczęstszą ofertą pracy skierowaną do tej grupy jest sprząatanie lub stanowisko ochrony.

W zasadzie działania związane z zakładaniem działalności gospodarczej należały do absolutnej mniejszości (w trakcie analizy sprawozdań nie natrafiono na tego typu działania). W trakcie badania realizatorzy uzasadniali taki stan rzeczy brakiem doświadczenia beneficjentów ostatecznych, który powodował lęk i opór przez podejmowaniem pracy na własny rachunek, a także na fakt, że sami nie zachęcali do tej formy gdyż niesie ona ze sobą wiele zagrożeń. Zgodnie z dokumentami programowymi dofinansowaniem ze środków przeznaczonych na realizację programu w ramach Obszaru C (wsparcie zatrudnienia i samozatrudnienia) mogły być objęte, w szczególności:

- koszty podjęcia działalności gospodarczej, w tym koszty pomocy prawnej, konsultacji i doradztwa dotyczących tej działalności,
- wyposażenie stanowiska pracy.

Poziom realizacji celów postawionych przed programem

POZIOM REALIZACJI CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH – WSKAŹNIKI PRODUKTU

Zgodnie z założeniami, które stawiano przed realizacją programu na poziomie poszczególnych naborów objętych badaniem w ramach realizowanych projektów objętych wsparciem miało zostać 2223 osoby. (Nabór nr 1 - 28 kwietnia 2017 roku – 612 osób, Nabór nr 2 – 21 maja 2018 r. – 205 osób, Nabór nr 3 – 23 maja 2019 r. 1406 osób). Analiza danych zamieszczonych w sprawozdaniach wykazała, że w przypadku dwóch pierwszych naborów założenia zostały zrealizowane z nawiązką. W ramach naboru I wsparciem objętych zostało 641 osób (o 29 osób więcej niż zakładano), w ramach naboru 2 – 222 osoby (o 17 więcej niż zakładano). Trudno wyrokować, czy założenia 3 naboru zostaną zrealizowane. Sprawozdania wskazują, że na koniec 2022 założenia te zrealizowane były mniej więcej w połowie (692 osób zostało objętych wsparciem na 1406 zakładanych). Realizacja projektów w ramach tego naboru ciągle trwa, odnotowano także opóźnienia w realizacji związane z pandemią COVID 19. Wydaje się jednak, że patrząc na obecne tendencje oraz postawę realizatorów, że dołożą oni wszelkich starań, aby i te założenia zostały zrealizowane.

Odnosząc jednak osiągnięty wskaźnik produktu do celów szczegółowych stawianych przed programem, który wskaźnik ten definiował na poziomie 1000 osób w każdym roku realizacji programu widać, że nie został on osiągnięty. Wydaje się, że cele szczegółowe w tym aspekcie zostały założone zbyt wysoko.

Po pierwsze objęte badaniem lata to pierwsze lata realizacji programu i z całą pewnością wskaźniki te nie powinny się do nich stosować. Po drugie należy wziąć tutaj pod uwagę wielkość populacji, do której adresowany jest program, oraz trendy demograficzne jakie dotyczą tej populacji. **Od roku akademickiego 2011/2012 liczba absolwentów szkół wyższych z niepełnosprawnościami systematycznie spada** – od ponad 8,5 tys. w roku 2012 do 5,7 tys. w roku 2019. Tendencja ta związana jest z trendami demograficznymi i mniejszą liczebnością kohort grup wiekowych podejmujących i kończących studia. Jeżeli trendy demograficzne dotyczące starzenia się społeczeństwa nie zostaną zahamowane (a nic na to nie

wskazuje), to tendencja ta nadal będzie się utrzymywać powodując kurczenie się populacji potencjalnych uczestników programu.

W roku akademickim 2018/2019 (ostatni rok, dla którego dostępne są dane statystyczne GUS) studia ukończyło 5 744 studentów z niepełnosprawnościami, z czego 62% zostało absolwentami studiów stacjonarnych, zaś 38% - studiów niestacjonarnych. Dodatkowo nie bez znaczenia jest fakt, że znaczny odsetek populacji absolwentów, to absolwenci studiów I stopnia, którzy nie wchodzi na rynek pracy, ale dalej kontynuują naukę. Dlatego też wydaje się, że liczba 600-700 osób, jako założony wskaźnik produktu w każdym roku realizacji programu będzie wskaźnikiem realnym do osiągnięcia, a jednocześnie stymulującym do działania, bo stanowiącym jednak pewne wyzwanie.

W tabeli poniżej zwrócić uwagę na dane dotyczące wskaźnika produktu obliczone na podstawie sprawozdań z lat 2017-2022. Wynika z nich, że w sumie wsparciem objęto 1555 osób (uwzględniając sprawozdania końcowe). Realizowane projekty były bardzo zróżnicowane pod względem wielkości – największy projekt obejmował 144 beneficjentów, podczas gdy najmniejszy - zaledwie 9. Liczba, która dzieli populację na połowę to 41. Połowa projektów to projekty poniżej 41 osób, połowa – powyżej tej liczby.

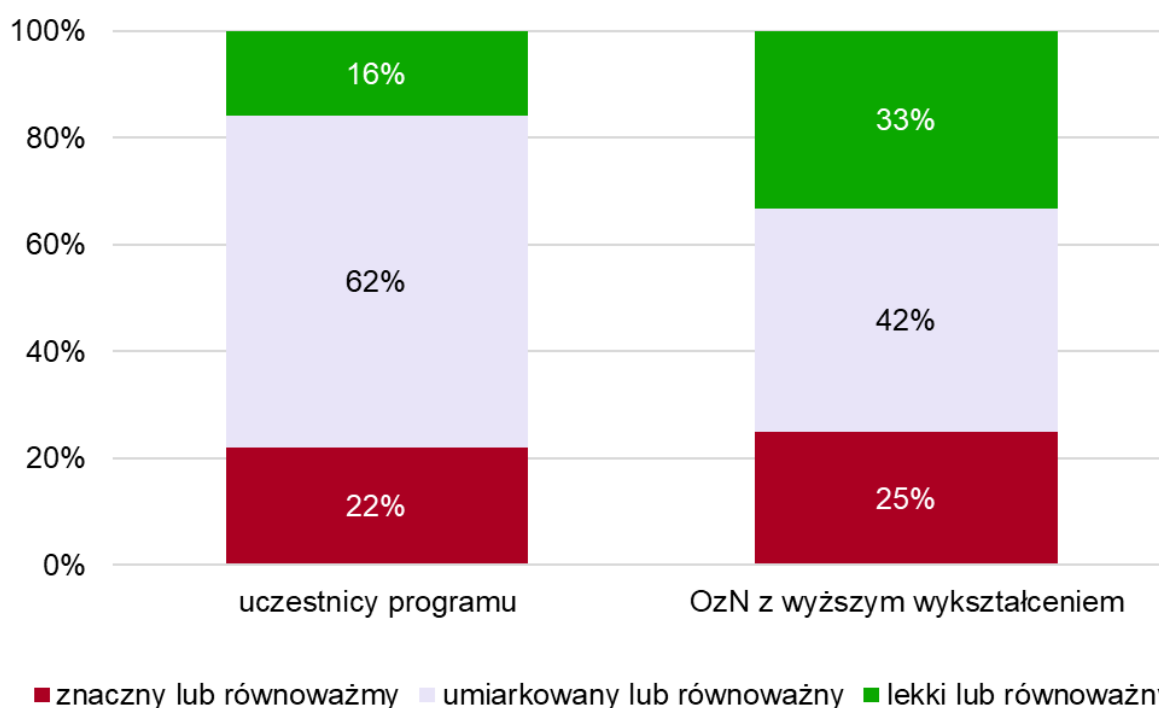
Tabela 2: Wskaźnik produktu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane (osoby)

	Wskaźnik produktu - zaplanowany	Wskaźnik produktu - zrealizowany	Różnica
Wartość średnia	39,58	36,92	-2,67
minimum	9	9	-18
maksimum	144	144	10
Mediana (wartość środkowa)	40	41	0
suma - sprawozdania końcowe	1562	1555	-7
suma - wszystkie sprawozdania		1777	

Źródło: sprawozdania z realizacji projektu, opracowanie własne.

Struktura uczestników programu pod względem stopnia niepełnosprawności odbiega od struktury ogółu osób z niepełnosprawnościami z wyższym wykształceniem. W strukturze tej znacznie nadreprezentowane są osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Niższy jest odsetek osób z niepełnosprawnością w stopniu lekkim i znacznym. Widać więc wyraźnie, że zmiana polegająca na włączeniu do programu osób z niepełnosprawnością w stopniu lekkim nie spowodowała nieproporcjonalnie dużego udziału tej grupy wśród beneficjentów ostatecznych programu. Zmiana ta urealniła realizację programu oraz uczyniła wsparcie bardziej dostępnym.

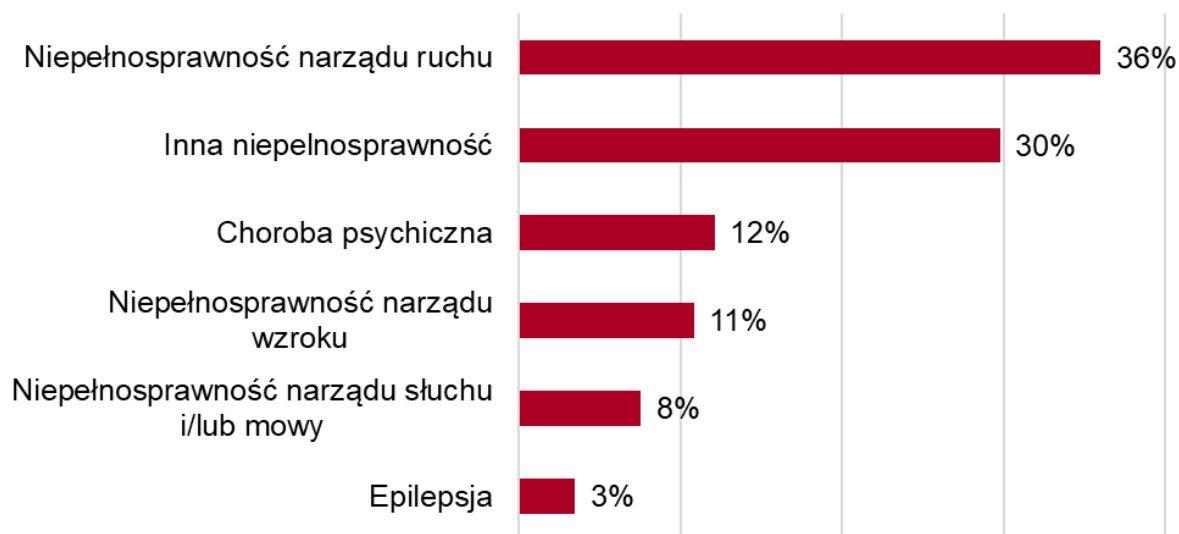
Wykres 7. Struktura uczestników programu ze względu na stopień niepełnosprawności w odniesieniu do struktury osób z wykształceniem wyższym

Źródło: Stan Zdrowia Ludności Polski w 2019 r, sprawozdania z realizacji projektów

Struktura uczestników programu ze względu na rodzaj niepełnosprawności jedynie nieznacznie odbiega od struktury absolwentów z niepełnosprawnościami. Świadczy to o braku negatywnej selekcji w procesie rekrutacji do programu.

Wykres 8. Struktura uczestników programu ze względu na rodzaj niepełnosprawności

Źródło: Sprawozdania z realizacji projektów, opracowanie własne

POZIOM REALIZACJI CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH – WSKAŹNIKI REZULTATU

Pod względem wskaźników rezultatu (zarówno I jak i II) Program Absolwent wypada bardzo dobrze. Średnio 51% znajduje zatrudnienie w wyniku realizacji projektu. Oczywiście projekty różnią się między sobą – minimalna wartość wskaźnika rezultatu wyniosła 19%, maksymalna – 80%.

Tabela 3: I wskaźnik rezultatu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane

	BO zatrudnieni - plan	I wskaźnik rezultatu- zrealizowany	I wskaźnik rezultatu %
średnia	16,58	18,08	51%
minimum	5	3	19%
maksimum	60	65	80%
mediana	15	18,08	50%
suma	645	794	51%

Źródło: sprawozdania z realizacji projektu, opracowanie własne.

Procentowa wartość II wskaźnika rezultatu została urealniona pomiędzy II i III naborem. Początkowo w ramach I i II naboru wynosił on 40%, w ramach III naboru został on obniżony do 20%. Średnio wskaźnik ten wyniósł 32%. Co wskazuje na osiągnięcie założonych wartości. Maksymalna wartość wskaźnika w projekcie wyniosła 67% co wskazuje na potencjał działań w ramach projektu. Należy jednak zauważyć, że aż w 17 przypadkach na 34 projekty założony wskaźnik 20% nie został osiągnięty.

Tabela 4: II wskaźnik rezultatu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane

	BO zatrudnieni pow. 6 miesięcy- plan	BO zatrudnieni pow. 6 miesięcy - realizacja	II wskaźnik rezultatu %
średnia	12,92	12,67	32%
minimum	3	0	0%
maksimum	60	60	67%
mediana	14	8	28%
suma	506	449	29%

Źródło: sprawozdania z realizacji projektu, opracowanie własne.

EFEKTYWNOŚĆ KOSZTOWA PROGRAMU – WSKAŹNIKI NAKŁADU

W założeniach programu I wskaźnik nakładu – średni koszt na jednego uczestnika projektu nie mógł przekroczyć 18 000 zł. W większości projektów granica ta została utrzymana. Przekroczenie odnotowano w 4 projektach, w których wśród uczestników był wyższy niż w pozostałych odsetek osób z niepełnosprawnością znaczną wymagającą bardzo dużo indywidualnego podejścia.

Średni koszt jednego uczestnika programu wyniósł nieco ponad 13250 zł. Najniższy koszt uczestnictwa to nieco powyżej 5300 zł, zaś najwyższy to niemal 22 000 zł.

Tabela 5: I wskaźnik nakładu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane (w zł.)

	I wskaźnik nakładu - zaplanowany	I wskaźnik nakładu - zrealizowany	Różnica
Wartość średnia	15 362,23	13 258,02	2 104,22
minimum	5 808,08	5 330,75	-1 561,45
maksimum	22 271,80	21 937,90	8 731,26
mediana	15 645,55	14 001,45	692,82

Źródło: sprawozdania z realizacji projektu, opracowanie własne.

Oczywiście II wskaźnik nakładu (koszt wprowadzenia osoby na rynek pracy) jest znacznie wyższy. Średnio wyniósł on ponad 41 000 zł. Jednak minimalna wartość wynosząca 15101 zł wskazuje, że jest możliwa aktywizacja znacznie poniżej średniej. Z drugiej strony wartość maksymalna to prawie 100 tys zł. Im większy projekt, im więcej osób udało się w jego ramach wprowadzić na rynek pracy tym wartość II wskaźnika nakładu niższa, a efektywność kosztowa projektu wyższa. Aby zwiększyć efektywność kosztową wszelkie działania w projekcie powinny być prowadzone z punktu widzenia uzyskania przez uczestnika zatrudnienia. Dodatkowo warto ograniczać uczestnictwo w projekcie osób, które nie chcą podjąć pracy, a chcą jedynie zwiększać swoje kwalifikacje. Przeprowadzone badanie pokazało, że takie sytuacje miały miejsce, a ich występowanie skutkowało kłopotami rekrutacyjnymi i problemami z realizacją założonego wskaźnika produktu.

Realizacja programu Absolwent

Głównym problemem realizacyjnym programu Absolwent, były trudności rekrutacyjne. Problem ten był już zauważalny w trakcie analizy sprawozdań i zyskał na znaczeniu w trakcie rozmów z realizatorami, był także ważnym punktem dyskusji grupowej z przedstawicielami oddziałów PFRON. Skutkiem trudności rekrutacyjnych było opóźnienie rozpoczęcia realizacji programu. Szczególnie negatywny wpływ tych opóźnień był widoczny w sytuacji, gdy program rozpoczynały zamknięte szkolenia grupowe, lub wyjazd rekrutacyjny. Uczestnicy musieli nieraz kilka miesięcy czekać na zebranie grupy, a to opóźniało realizację programu i negatywnie wpływało na efektywność kosztową realizowanych działań. Takie sytuacje występowały częściej, gdy głównym kryterium rekrutacji było pozyskanie jak największej liczby uczestników w krótkim czasie, bez pogłębienia działań rekrutacyjnych o takie czynniki jak na przykład motywacja uczestników do wzięcia udziału w projekcie.

REKRUTACJA

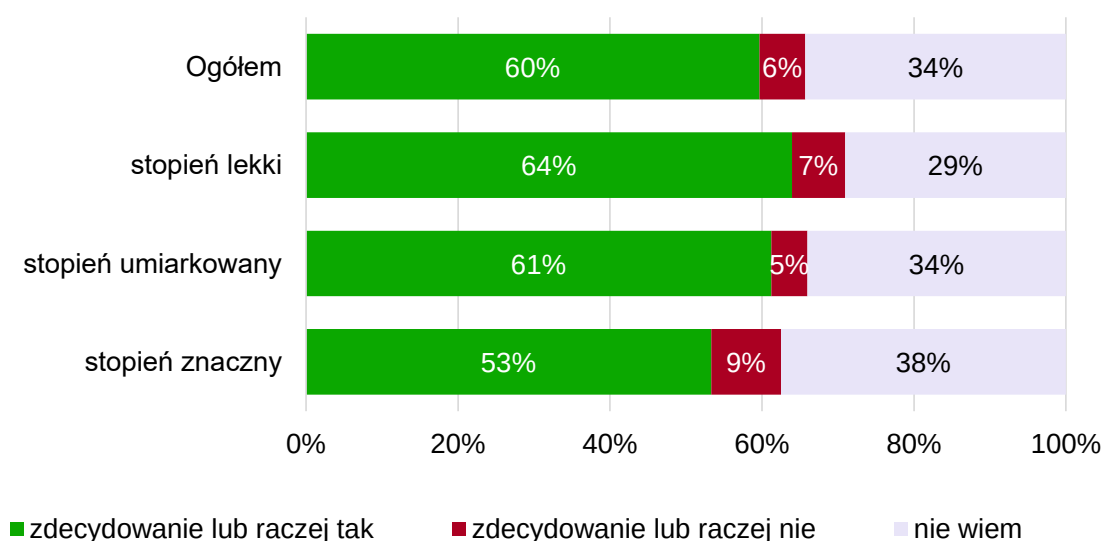
Analiza sprawozdań zwróciła uwagę na bardzo szerokie działania rekrutacyjne. Rekrutacja ta zwykle wykraczała poza wskazane we wniosku województwa realizacji projektu. Do standardowych działań należał kontakt z uczelniami (niekiedy są to uczelnie wyższe w całym kraju), kontakt z biurami karier w ramach tych uczelni, kontakt z urzędami pracy, organizacjami pomocy społecznej i centrami pomocy rodzinie. Kontakt z organizacjami zrzeszającymi osoby z niepełnosprawnościami. Realizatorzy wykorzystywali zwykle bezpośredni e-mailing, akcję telefoniczną, akcję w social mediach (Internet stał się głównym kanałem rekrutacyjnym w czasach pandemii i czasach popandemicznych), plakaty i ulotki dystrybuowane w instytucjach. Niektórzy realizatorzy wykraczali poza standardowe działania i organizowali takie przedsięwzięcia promocyjne jak: audycja w lokalnym radiu, artykuły w lokalnej prasie, czy też reklama w tramwajach i autobusach. Jedna z organizacji w ramach akcji promocyjnej przygotowała broszurę informacyjną „Absolwent w drodze do kariery”, która wykraczała poza swą rolę rekrutacyjną pełniąc rolę kompendium wiedzy.

Sprawozdania pokazują, że w zdecydowanej większości przypadków, realizatorom udało się zrekrutować zakładaną na poziomie wniosku liczbę beneficjentów.

W pojedynczych przypadkach były z tym duże kłopoty, o czym realizatorzy pisali w sprawozdaniu. Przeprowadzone w ramach projektu wywiady pogłębione z realizatorami wskazują na bardziej powszechne kłopoty z rekrutacją. Instytucje, które doświadczyły problemów z rekrutacją wskazywały na zaporowe warunki wejścia do projektu, nasycenie rynku przez programy skierowane do osób z niepełnosprawnościami, nieznajomość programu wśród potencjalnych beneficjentów, niechęć uczelni wyższych do nawiązywania współpracy w ramach rekrutacji, a także na pandemię COVID 19, która spowodowała okresowe zatrzymanie wszystkich działań w realizowanych projektach. Na podstawie przeprowadzonego badania widać wyraźnie, że organizacje zajmujące się na co dzień osobami z niepełnosprawnościami, w tym w szczególności te realizujące zadania zlecane łatwiej radziły sobie z rekrutacją. Dodatkowo skuteczność rekrutacji podnosił brak sprofilowania na jeden rodzaj niepełnosprawności. Organizacja rekrutująca osoby z niepełnosprawnością wzroku miała ogromne problemy z rekrutacją i po pierwszych negatywnych doświadczeniach zrezygnowała z dalszego uczestnictwa w programie. Organizacje, którym udało się nawiązać kontakty z uczelniami wyraźnie zredukowały problemy rekrutacyjne. Niestety badanie pokazało, że nie wszystkie uczelnie są chętne do współpracy z organizacjami pozarządowymi w tym zakresie. Zdarza się, że traktują organizacje jako podmioty konkurencyjne, szczególnie w sytuacji dość ograniczonej i topniejącej z roku na rok grupy docelowej. Także publiczne służby zatrudnienia, czy też instytucje pomocy społecznej nie są w stanie pomóc przy rekrutacji. Grupa docelowa projektu nie trafia do PUP-ów, czy też PCPR-ów. Dodatkowo znajomość programu wśród pracowników PUP jest bardzo niska.

Wśród beneficjentów przeważają opinie, iż studenci z niepełnosprawnościami chętnie uczestniczą w programie Absolwent (60%). Przeciwnego zdania było jedynie 6% badanych, natomiast co trzeci nie umiał sformułować opinii w tym względzie. Chętnie uczestniczą, o ile mają informacje na temat tego programu. Badanie pokazało, że niska znajomość programu może być jedną z bardzo znaczących barier rekrutacyjnych.

Wykres 9. Ocena, czy studenci z niepełnosprawnościami chętnie uczestniczą w programie Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Potencjalną przyczyną niechęci do uczestnictwa w programie Absolwent w ocenie badanych są przede wszystkim **bariery informacyjne**: brak wiedzy o tym instrumencie, lub też niewystarczające informacje o nim (48%), a w drugiej kolejności **bariery społeczne**: nieufność osób z niepełnosprawnościami czy też ich bierność (19%) oraz dyskryminujące postawy ze strony pracodawców (10%) i ich niechęć do stałego zatrudniania OzN (6%). Badania jakościowe wskazywały, że część beneficjentów programu, szczególnie tych, którzy korzystali z różnego rodzaju pomocy w okresie edukacji, miało problem z identyfikacją programu Absolwent.

Wśród czynników, które stanowią zachętę dla studentów z niepełnosprawnościami do uczestnictwa w programie badani najczęściej **wskazywali na jego pomocność w poszukiwaniu zatrudnienia** (29%) i stażu (15%) oraz zwiększaniu kompetencji i kwalifikacji (27%). Bardzo istotne znaczenie przypisuje się też oferowanym w programie szkoleniom i kursom (22%), a także bezpłatnemu charakterowi pomocy (19%).

Poza czynnikami związanymi z aktywizacją zawodową, wspomniano też o elementach aktywizacji społecznej (11%).

W kontekście ułatwienia rekrutacji wskazywano na następujące możliwe rozwiązania:

- konieczność dalszego poluzowania kryteriów – umożliwienie uczestnictwa w programie osób, które ukończyły studia do 10 lat;
- Dopuszczenie do udziału w programie osób pracujących na umowy cywilno-prawne, czy wykonujących pracę poniżej kwalifikacji; która jest dostępna dla osób z niepełnosprawnościami, a często podejmowana jest w celu zabezpieczenia potrzeb bytowych;
- Dopuszczenie możliwości realizowania staży w trakcie studiów;
- Dopuszczenie możliwości ponownego udziału w programie o ile nie odniesiono sukcesu zatrudnienia.

REALIZACJA ŚCIEŻKI ZAPLANOWANEJ W RAMACH PROGRAMU

OPINIE REALIZATORÓW

Sama realizacja programu w opinii większości realizatorów nie stwarza problemów. W przypadku, gdy rekrutacja przebiegnie pomyślnie, program przebiega bez zakłóceń, a pojawiają się jedynie incydentalne problemy bardzo zindywidualizowane, nie wskazujące na systemowe złe rozwiązania.

To co widać wyraźnie to sprawna i efektywna realizacja programu przez organizacje mające własne agencje zatrudnienia i doświadczenie w realizacji zadań zleczanych. Organizacje te realizują duże projekty, osiągają wysokie wskaźniki produktu i rezultatu, przy stosunkowo niskich wskaźnikach nakładu. Jednak w ich przypadku, na co zwracali uwagę przedstawiciele oddziałów PFRON¹⁷ realizacja programu

¹⁷ Opinia taka pojawiła się w dyskusji z udziałem przedstawicieli oddziałów PFRON. Osoby odpowiedzialne za program z ramienia PFRON nie zgadzają się z tą opinią.

Absolwent upodabnia się do realizacji zadań zleczanych, a program traci swój walor indywidualizacji i maksymalnego dopasowania do potrzeb beneficjenta.

Wśród pojawiających się problemów realizacyjnych wskazywano także na:

- Problemy z osobami starszymi, które w późniejszym wieku ukończyły studia. Takim osobom trudno było odnaleźć się w programie zwłaszcza, gdy w programie przewidziano grupowe zajęcia zamknięte, czy też wyjazdy integracyjne. W tym kontekście postulowano o wprowadzenie górnej granicy wieku. Wydaje się jednak, że indywidualizacja wsparcia byłaby w takich przypadkach wystarczającym narzędziem minimalizującym problemy.
- Brak możliwości identyfikacji czy uczestnik uczestniczył już w programie Absolwent w ramach oferty innej organizacji. Wskazywano na brak ogólnodostępnej bazy uczestników, co uniemożliwia weryfikację deklaracji potencjalnego uczestnika.
- Kłopoty z formalnościami przy organizowaniu niektórych szkoleń – np. zagraniczne firmy szkoleniowe, czy też po prostu niechęć ze strony szkoleniowców do nadmiernej dokumentacji.

Z drugiej strony realizatorzy podkreślali, że dużym walorem realizacyjnym programu Absolwent jest stosunkowo niewielka ilość dokumentacji, która ułatwia realizację programu.

OPINIE PRZEDSTAWICIELI ODDZIAŁÓW PFRON

Również z punktu widzenia przedstawicieli oddziałów PFRON program Absolwent poza kłopotami rekrutacyjnymi jest stosunkowo łatwy w realizacji.

W początkowym okresie realizacji programu, co zrozumiałe, trudność stanowiły kłopoty z interpretacjami zapisów i zasad realizacji. Problemem okazał się brak krótkiej ścieżki, aby uzyskać wiążące informacje i interpretacje.

Mniejsza ilość dokumentacji to z punktu widzenia pracowników oddziałów problem związany z mniejszą możliwością kontroli nad przebiegiem programu. Bardzo mocno podkreślano brak generatora, jako elementu utrudniającego sprawozdawczość.

Także i w tym przypadku mocno podkreślano bark możliwości weryfikacji, czy BO uczestniczył już w programie Absolwent, czy nie.

W sytuacjach, w których sposób realizacji programu Absolwent upodabnia się do realizacji zadań zleczanych – kierunek 1 wskazywano na brak zasadności wydzielania programu dla tak wąskiej grupy docelowej.

W trakcie dyskusji zrodził się pomysł, aby program był zakotwiczony w innych programach, z jakich korzystają studenci i aby był osadzony raczej na uczelniach lub w publicznych służbach zatrudnienia, a nie NGO. Będzie to gwarantem łatwiejszej rekrutacji, dotarciem do rzeczywistej grupy docelowej, udziałem zmotywowanych do podjęcia zatrudnienia uczestników, a także maksymalną indywidualizacją wsparcia.

WSPÓŁPRACA ORGANIZATORZY – PUBLICZNE SŁUŻBY ZATRUDNIENIA I INSTYTUCJE POMOCY SPOŁECZNEJ

Choć współpraca pomiędzy realizatorami programu, a publicznymi służbami zatrudnienia PUP, WUP, czy też PCPR była formalnie wymagana w projekcie to jednak najczęściej pozostawała na poziomie podpisania formalnego porozumienia.

Regułą był brak jakiegokolwiek współpracy lub ograniczenie się do przekazania materiałów rekrutacyjnych (plakatów, ulotek) i prośba o polecanie programu wśród klientów instytucji. Skuteczność tego typu działań jest niska. Absolwenci szkół wyższych to nie są w przeważającym przypadku klienci tych instytucji.

Rozmowy z przedstawicielami Powiatowych Urzędów Pracy na terenie, których realizowano program Absolwent bardzo często w ogóle nie znały tego programu, bądź też nie znały jego założeń.

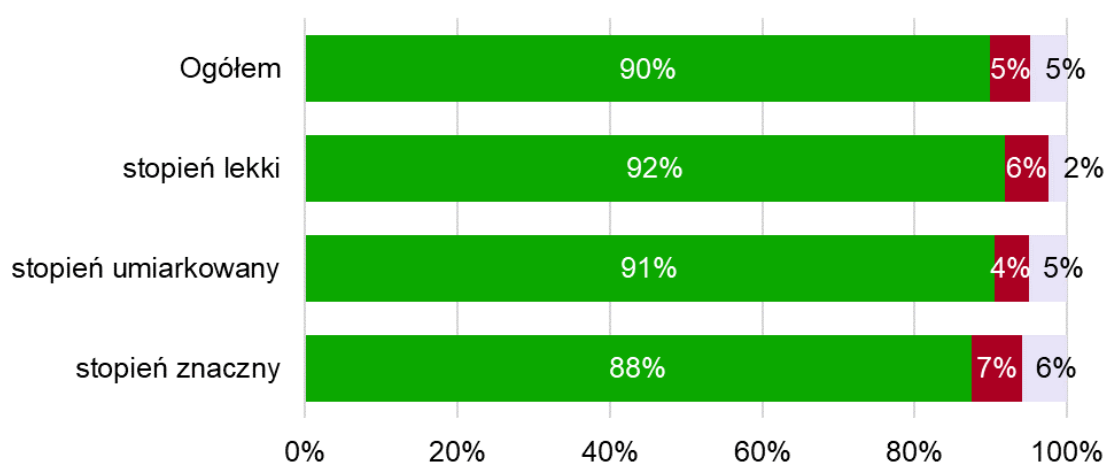
Z badań jakościowych widać wyraźnie, że zarówno NGO, jak również PUP nie mają wizji efektywnej współpracy, a co za tym idzie takiej potrzeby.

WSPÓŁPRACA BENEFICJENCI - ORGANIZATORZY

Opinie beneficjentów na temat współpracy z przedstawicielami instytucji realizującej program, podobnie jak ocena samego wsparcia, były w przeważającej części pozytywne (90%). Jedynie 5% badanych sformułowało oceny negatywne.

Powodem nielicznych niekorzystnych ocen (pojedyncze wskazania) były przede wszystkim aspekty związane z zachowaniem osób kontaktujących się z beneficjentami – brak zaangażowania z ich strony, nieprzyjemne traktowanie – bez szacunku, z góry, niepoważnie, oraz brak skutecznej komunikacji. Ponadto beneficjenci formułujący oceny negatywne wskazywali na brak uzyskania realnego wsparcia.

Wykres 10. Ocena współpracy z przedstawicielami instytucji, która realizowała program. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

■ Zdecydowanie lub raczej pozytywna ■ Zdecydowanie lub raczej negatywna ■ Nie wiem

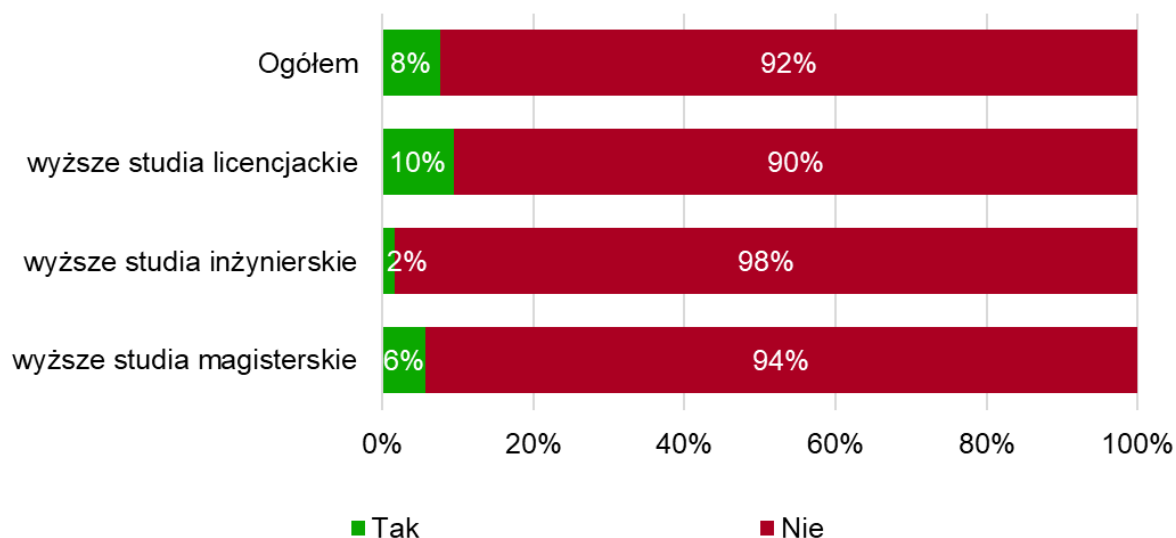
Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Zdecydowana większość beneficjentów nie zgłosiła problemów w czasie ich uczestnictwa w programie (92%). Różnego rodzaju trudności doświadczyło około 8% badanych. Częściej byli to absolwenci studiów licencjackich (10%) oraz osoby z niepełnosprawnością lekkiego stopnia (10%).

Do najczęściej zgłaszanych problemów zaliczyć należy niedostosowanie wsparcia do potrzeb osób z niepełnosprawnościami – chodzi tu m.in. o problemy związane z transportem, dostosowaniem do konkretnego rodzaju niepełnosprawności (np. brak materiałów dla osób niewidomych, brak tłumacza PJM). Utyskiwano także na niekompetencję pracowników programu i trudności w komunikacji.

Wykres 11. Występowanie problemów w czasie uczestnictwa w programie.

Ogółem, oraz ze względu na ukończony poziom wykształcenia

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

WPŁYW PANDEMII COVID 19 NA REALIZACJĘ PROGRAMU

Realizacja programu Absolwent przypadała częściowo na okres pandemii COVID-19 i związane z nią obostrzenia. Choć wszyscy realizatorzy wskazywali na okresowe trudności związane z pandemią – zatrzymanie realizacji projektu, opóźnienia w harmonogramie, to jednak patrząc na te wydarzenia z pewnej perspektywy wydaje się, że czas pandemiczny to czas, który na stałe wprowadził pewne ułatwienia w realizacji programu. Niekwestionowanym beneficjentem jest tutaj wprowadzenie na stałe do życia programu przestrzeni zdalnej. Przestrzeń zdalna ułatwia realizację niektórych aktywności, przyspiesza je, jest wygodniejsza dla osoby z niepełnosprawnością. Oczywiście nie może zastąpić kontaktu osobistego, szczególnie w przypadku osób z deficytami w tym zakresie. Może jednak, stosowana z umiarem, w formie hybrydowej, jako opcja stanowić znaczne poszerzenie dostępnego instrumentarium. Pandemia wymusiła też zmniejszenie biurokracji (redukcja liczby podpisów), a także większą elastyczność w realizacji.

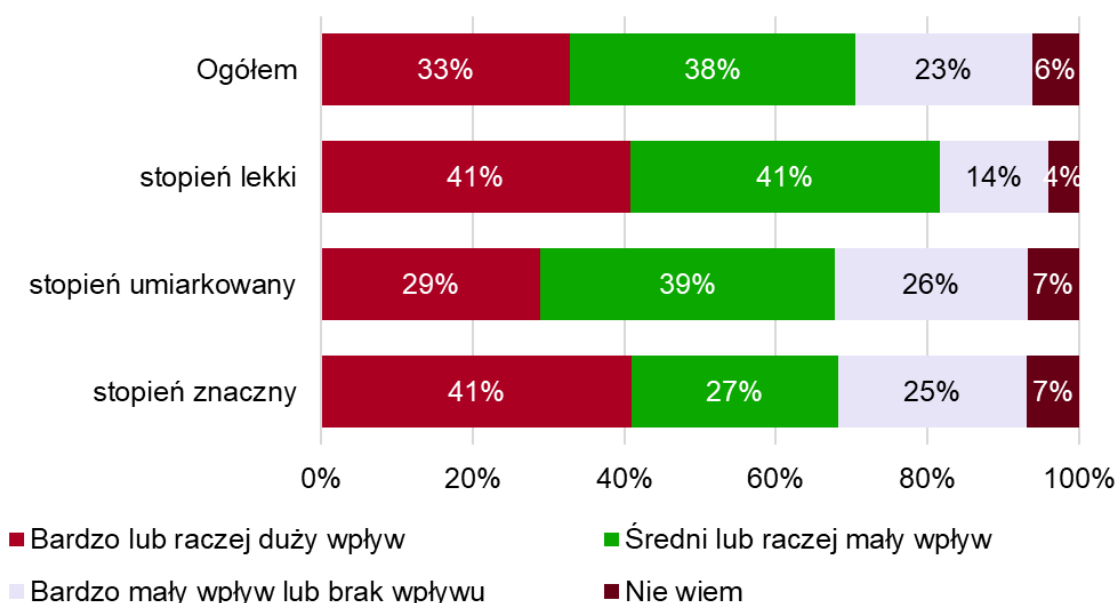
Na pandemię nie sposób się odpowiednio przygotować. Wydaje się jednak, że elastyczność w podejściu i szybkość w reakcji w dostosowywaniu wymagań do warunków to gwarancja odpowiedniego reagowania w nieprzewidywalnych sytuacjach.

Okres pandemii dotknął około połowy uczestników badania. W ich ocenie okoliczność ta miała wpływ na ich uczestnictwo – 33% oceniło go, jako bardzo lub raczej duży wpływ, zaś 38% jako średni lub raczej mały wpływ.

Częściej o znaczącym wpływie pandemii na ich uczestnictwo w programie przekonani byli absolwenci niepełnosprawni w stopniu lekkim i znacznym (41% uznało wpływ za bardzo duży lub raczej duży), oraz absolwenci studiów licencjackich (42%).

Najczęściej wpływ ten dotyczył zmiany trybu odbywania szkoleń, staży czy też wykonywania pracy na tryb zdalny (48%). Natomiast występowały też liczne przypadki, gdy pandemia uniemożliwiła wzięcie udziału we wsparciu: szkoleniu, stażu, znalezienie zatrudnienia (13%) lub udział ten opóźnił się albo zatrzymał (14%).

Wykres 12. Ocena wpływu pandemii COVID-19 na uczestnictwo w programie.
Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

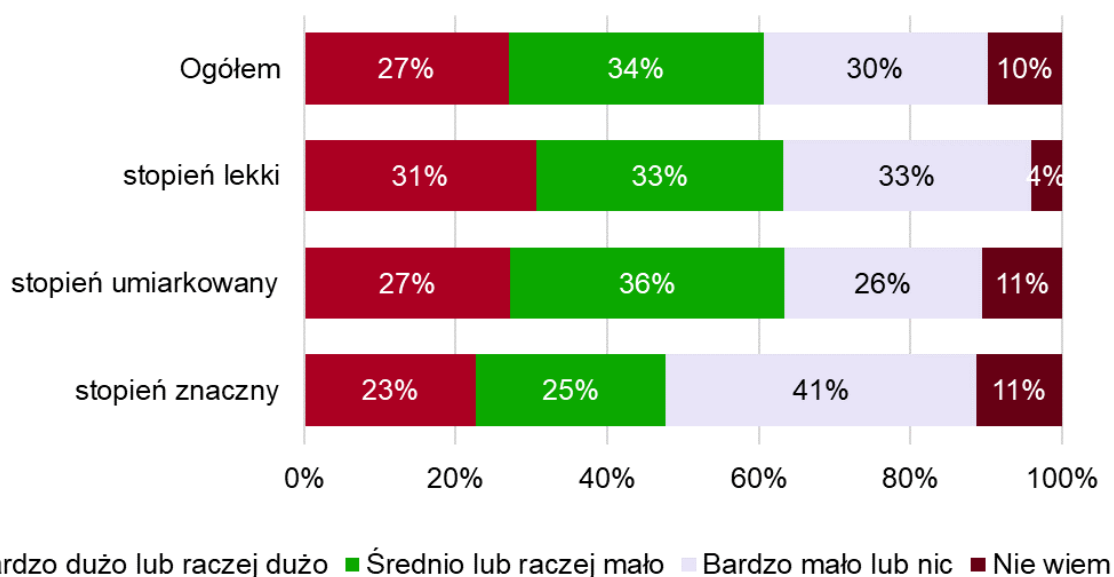

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=274 osoby, których uczestnictwo w programie przypadło na okres pandemii COVID-19

Wśród beneficjentów, którzy uczestniczyli w programie w okresie pandemii COVID-19 większość jest zdania, iż w związku z tym ponieśli pewne straty (61%), przy czym 27% oceniło te straty jako bardzo duże lub raczej duże, zaś 34% jako średnie lub raczej małe. 30% badanych uznało, że stracili niewiele lub nic.

Najczęściej do strat poniesionych w związku z pandemią beneficjenci zaliczali problemy z pracą (27%) – brak ofert, niechęć pracodawców do przyjmowania nowych osób, utratę pracy, niemożność jej podjęcia. Występowały także straty związane z brakiem zajęć, staży w trybie stacjonarnym (20%) przy preferowaniu tej formy wsparcia i niepełne wykorzystanie przysługującej pomocy (6%). Nie bez znaczenia były także straty związane z izolacją i brakiem kontaktu z ludźmi (18%) oraz straty emocjonalne i psychiczne (12%).

Wykres 13. Ocena straty poniesionej w związku z pandemią COVID-19. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

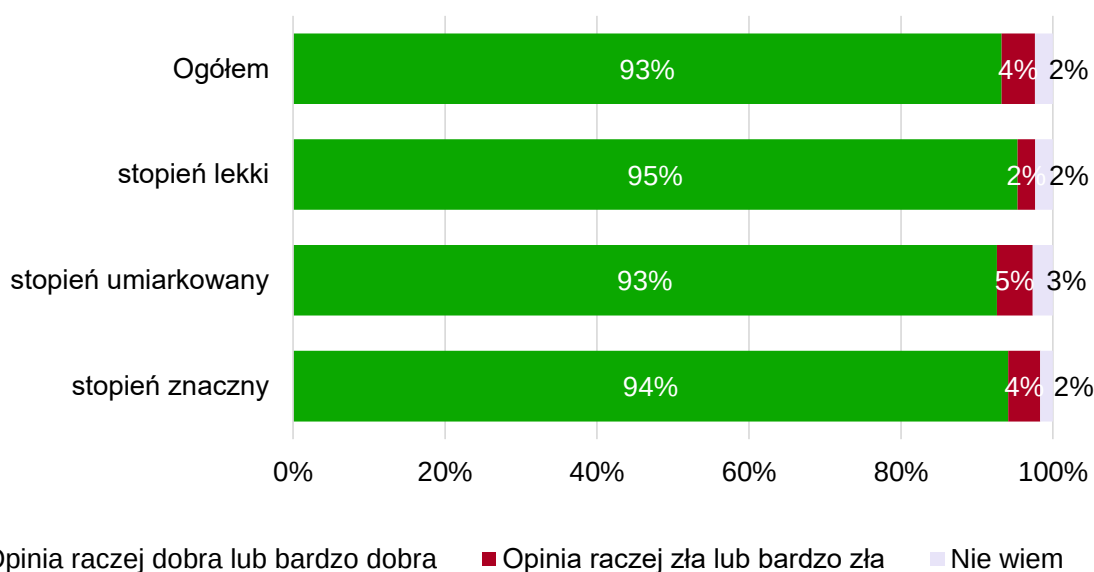
Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=274 osoby, których uczestnictwo w programie przypadło na okres pandemii COVID-19

Ocena skuteczności działań prowadzonych w ramach programu

OGÓLNA OCENA PROGRAMU

Ogólna opinia beneficjentów o programie Absolwent jest w zdecydowanej większości pozytywna (93%, w tym 56% wyraziło bardzo dobrą opinię). Nieco bardziej pozytywne opinie niż ogół badanych mieli beneficjenci, którzy ukończyli wyższe studia inżynierskie (98% dobrych opinii). Biorąc pod uwagę stopień niepełnosprawności opinie były zbliżone.

Wykres 14. Ogólna opinia o programie Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Dowodem korzystnej opinii beneficjentów o programie mogą być wielorakie zalety przez nich wskazywane. Korzyści związane z programem koncentrują się przede wszystkim wokół **aktywizacji zawodowej i podniesienia kwalifikacji**: pomoc w znalezieniu pracy (27%), pomoc w znalezieniu stażu (20%), aktywizacja zawodowa (9%), podniesienie kwalifikacji (22%) dzięki kursom i szkoleniom (30%), wiedzę z zakresu rynku pracy (wskazówki, CV, rozmowy kwalifikacyjne, 7%). Nie bez znaczenia była także **aktywizacja i integracja społeczna** (9%). Istotnym czynnikiem

okazało się **wsparcie finansowe** (18%), zarówno w formie stypendiów, dodatków stażowych i motywacyjnych, czy też finansowanie i dofinansowywanie szkoleń.

Program absolwent umożliwił też **rozwój osobisty, budowanie poczucia własnej wartości**, poznanie swoich mocnych stron (11%).

Beneficjenci docenili **profesjonalną i życzliwą obsługę** (8%), doradztwo zawodowe (7%) oraz **elastyczność i zindywidualizowane podejście, dostosowanie wsparcia do ich konkretnych potrzeb** (5%).

Blisko połowa badanych (44%) nie dostrzegała lub nie potrafiła wskazać konkretnych wad programu Absolwent. Odpowiedzi pozostałych beneficjentów charakteryzowało bardzo duże zróżnicowanie, które nie wskazywało na wady systemowe, a raczej jednostkowe problemy. Zwracano uwagę na następujące trudności:

- **Zatrudnienie:** brak pewności zatrudnienia po zakończeniu udziału w programie; brak pomocy w znalezieniu zatrudnienia po odbyciu stażu czy zakończeniu kursu – uczestnik pozostaje sam sobie; udział w programie nie zapewnia stałego zatrudnienia;
- **Staże:** ograniczony wybór staży (niedostosowane do wykształcenia i kwalifikacji, brak ofert w miejscu zamieszkania); zbyt mało ofert staży w formie zdalnej; pracodawcy nie są zainteresowani udziałem w programie;
- **Zasady:** za krótki czas udziału w programie; brak możliwości ponownego uczestnictwa;
- **Biurokracja:** zbyt rozbudowane formalności; zbyt dużo dokumentów do wypełnienia; skomplikowane wnioski do wypełnienia; trudności związane ze sprawami formalnymi;
- **Szkolenia:** zastrzeżenia, co do oferowanych szkoleń np. brak szkoleń na wyższym technicznie poziomie, droższych; trudność w znalezieniu odpowiedniego kursu; zbyt długie oczekiwanie na kursy; za mało godzin szkoleń; niskie kompetencje wykładowców, nieciekawy sposób prowadzenia kursów, szkoleń;
- **Kwestie finansowe:** niska kwota dofinansowania/stypendium stażowego; brak gratyfikacji dla opiekuna stażu u pracodawcy;

- **Informacja:** niejasne zasady programu; brak jasno określonego celu i wsparcia;
- **Trudności wynikające z pandemii COVID-19:** brak bezpośrednich kontaktów z trenerami;
- **Doradztwo zawodowe:** zastrzeżenia, co do wsparcia udzielanego przez pośredników pracy – trudności z kontaktem; poczucie, że wsparcie nie jest na odpowiednim poziomie i skuteczne.

OCENA POSZCZEGÓLNYCH ELEMENTÓW PROGRAMU

Wszyscy beneficjenci otrzymali wsparcie w ramach obszaru A. W ramach kolejnych obszarów pomoc uzyskała już jedynie część uczestników. Najwięcej objętych badaniem osób zadeklarowało ukończenie kursów i szkoleń (62%), a w drugiej kolejności odbycie stażu zawodowego (52%) i pomoc przy poszukiwaniu pracy 53%. Konkretnie uprawnienia zawodowe zdobyło 18% beneficjentów.

Warto zwrócić uwagę, iż wśród osób, które dzięki programowi uzyskały zatrudnienie wyższy był odsetek beneficjentów poszczególnych rodzajów wsparcia.

Tabela 6. Rodzaje wsparcia, z jakich korzystano w ramach programu

Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na uzyskanie zatrudnienia.

Obszar	Ogółem	Uzyskał/a zatrudnienie dzięki programowi	Nie uzyskał/a zatrudnienia dzięki programowi
Obszar B - zdobycie konkretnych uprawnień zawodowych	18%	23%	14%
Obszar B - ukończenie kursów i szkoleń zawodowych lub/i specjalizacyjnych	62%	64%	60%
Obszar B - odbycie stażu zawodowego	52%	60%	46%
Obszar C - pomoc przy	53%	62%	48%

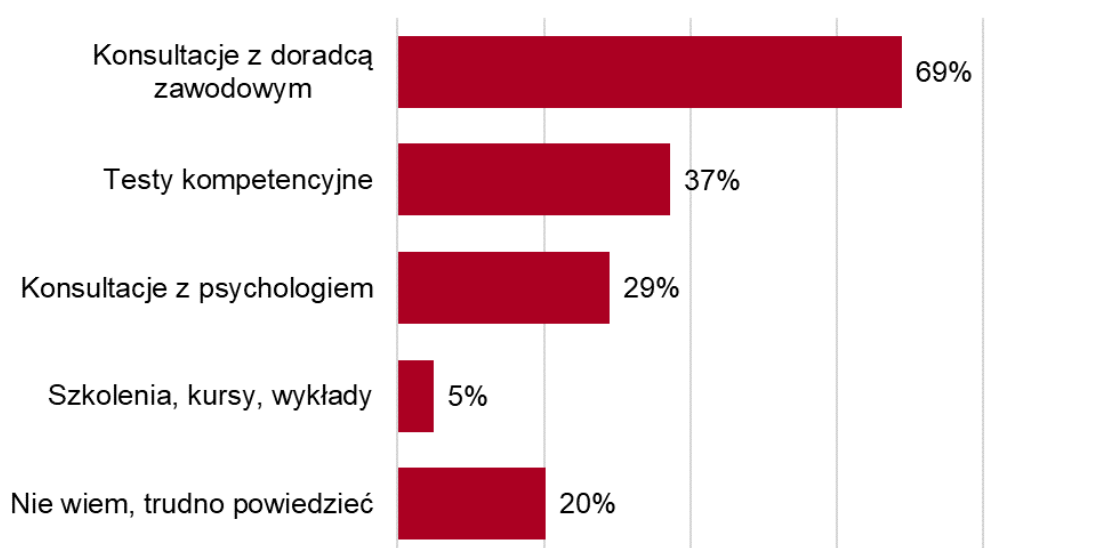
Obszar	Ogółem	Uzyskał/a zatrudnienie dzięki programowi	Nie uzyskał/a zatrudnienia dzięki programowi
poszukiwaniu pracy			
Obszar C - pomoc przy założeniu działalności gospodarczej	1%	1%	1%
Żadne z powyższych	8%	6%	10%

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Obszar A: Zaplanowanie i wdrożenie indywidualnej ścieżki kariery zawodowej

W ramach obszaru A beneficjenci mieli otrzymać wsparcie polegające na zaplanowaniu i wdrożeniu indywidualnej ścieżki kariery zawodowej. Najczęściej pomoc ta miała formę konsultacji z doradcą zawodowym (69%), a niekiedy także różnego rodzaju testów kompetencyjnych (37%) lub konsultacji z psychologiem (29%).

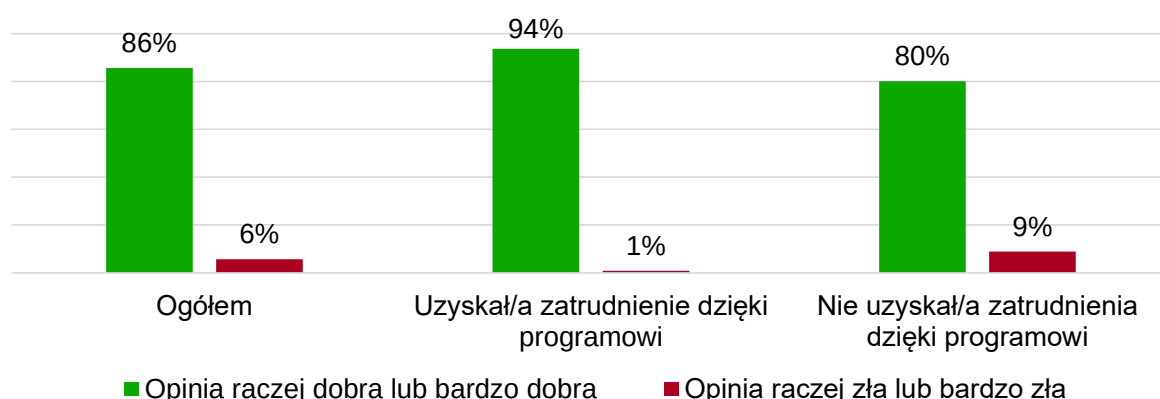
Wykres 15. Odsetek beneficjentów korzystających z poszczególnych form wsparcia w ramach programu Absolwent

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Ogólne opinie badanych o wsparciu otrzymanym w ramach programu Absolwent były bardzo pozytywne. 86% beneficjentów wyraziło opinię raczej dobrą lub bardzo dobrą, a jedynie 6% raczej złą lub bardzo złą. Należy zauważyć, iż wśród osób, które uzyskały zatrudnienie dzięki programowi niemal nikt nie sformułował opinii negatywnych. Zdarzyło się to w przypadku 9% badanych, którzy nie uzyskali zatrudnienia dzięki programowi.

Wykres 16. Ogólna opinia o otrzymanym wsparciu. Ogółem, oraz ze względu na uzyskanie zatrudnienia

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

O dopasowaniu programu do potrzeb beneficjentów świadczy fakt, że mieli oni znaczące problemy ze wskazaniem zmian w programie, które bardziej dostosowałyby go do ich potrzeb – 28% albo w ogóle uchyliło się od odpowiedzi, albo nie umiało jej sformułować. Z kolei 35% badanych uznało, że w programie nie są potrzebne żadne zmiany.

Największa grupa beneficjentów zgłaszała postulaty związane ze wsparciem – przede wszystkim **większą indywidualizację pomocy, kompleksowość i szczegółowość dopasowaną do konkretnych przypadków**. Wskazywano także na potrzebę częstszych konsultacji z doradcą zawodowym, czy też generalnie potrzebę większego udziału doradztwa w zakresie rynku pracy oraz **większe zaangażowanie doradców, koordynatorów, opiekunów w kontakt z beneficjentami**.

Z odpowiedzi uczestników programu wyłania się silne oczekiwanie **wsparcia zorientowanego na wyspecjalizowanie w wąskich dziedzinach akademickich**

(np. inżynierowie, IT, kierunki studiów) oraz **bardziej elastycznego podejścia w wyborze elementów programu** – w zależności od potrzeb beneficjentów dla lepszego dopasowania i rezultatu.

Beneficjenci oczekiwali by też po prostu więcej pomocy w znalezieniu zatrudnienia, więcej ofert pracy i stażu, orientacji na umiejętności praktyczne, więcej szkoleń czy kursów, szczególnie w zakresie kwalifikacji twardych, **dopasowanych do oczekiwań pracodawców**.

OBSZAR B – PODNOSZENIE KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH: ZADANIE 1 - ZDOBYCIE UPRAWNIEŃ ZAWODOWYCH

Ze wsparcia w ramach tego obszaru skorzystało 18% badanych. Najczęściej wśród zdobytych uprawnień zawodowych wymieniali oni uprawnienia z zakresu kadr i płac, pakietu Office, kursy komputerowe oraz uprawnienia pracowników administracyjno-biurowych, a także uprawnienia z zakresu IT (programista, tester oprogramowania, developer itp.). Kiloro beneficjentów zdobyło uprawnienia z zakresu psychoterapii, pedagogiki specjalnej czy psychologii.

Za niepokojący należy uznać fakt, iż część spośród wymienionych przez beneficjentów uprawnień nie dotyczyło profesji, w których konieczne jest posiadanie wykształcenia wyższego (np. kurs florystyczny, kurs BHP). Były to jednak pojedyncze przypadki. Może to świadczyć o nieodróżnianiu pomocy uzyskanej w ramach programu Absolwent od wsparcia z innych źródeł.

Niemal wszyscy beneficjenci uzyskane w zakresie uzyskania uprawnień zawodowych ocenili pozytywnie (97%). Nie formułowano ocen negatywnych.

W przypadku zadania 1 nie zgłaszano zasadniczo zbyt wielu uwag. 43% badanych korzystających z niego uznało, iż nie są tutaj potrzebne żadne zmiany, zaś 34% uchyliło się od odpowiedzi. Wśród zaproponowanych ulepszeń najczęściej wskazywano na wydłużenie czasu i kwoty wsparcia, a także możliwość skorzystania z większej liczby szkoleń.

OBSZAR B – PODNOSZENIE KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH: ZADANIE 2

- UKOŃCZENIE KURSÓW I SZKOLEŃ ZAWODOWYCH I SPECJALIZACYJNYCH

Ze wsparcia w ramach tego obszaru korzystało 62% badanych beneficjentów. Kursy i szkolenia zawodowe oraz specjalizacyjne wymieniane przez uczestników były niezwykle różnorodne. Najczęściej wskazywano na kursy językowe, kursy dotyczące pakietu MS Office, z zakresu programowania, a w drugiej kolejności administracyjno-biurowe oraz związane z kadrami i płacami. Wśród częściej podejmowanych szkoleń znalazły się także te z zakresu marketingu internetowego, podatków i księgowości, grafiki komputerowej i projektowania, czy też specjalistyczne kursy medyczne.

Podobnie, jak w przypadku zdobycia uprawnień zawodowych, również i w obszarze kursów występowały sytuacje, gdy wskazywano na szkolenia bardzo luźno związane ze studiami, nie wymagające wyższego wykształcenia (np. kursy florystyczne, cukiernicze, prawo jazdy). Może to świadczyć o braku świadomości beneficjentów, co do specyfiki i celów programu Absolwent, w ramach którego badani mieli otrzymać wsparcie.

Pomoc otrzymana w ramach zadania 2 była oceniana w ogromnej części pozytywnie (93%). Jedynie 3% badanych wskazało na raczej negatywną opinię o tym rodzaju wsparcia.

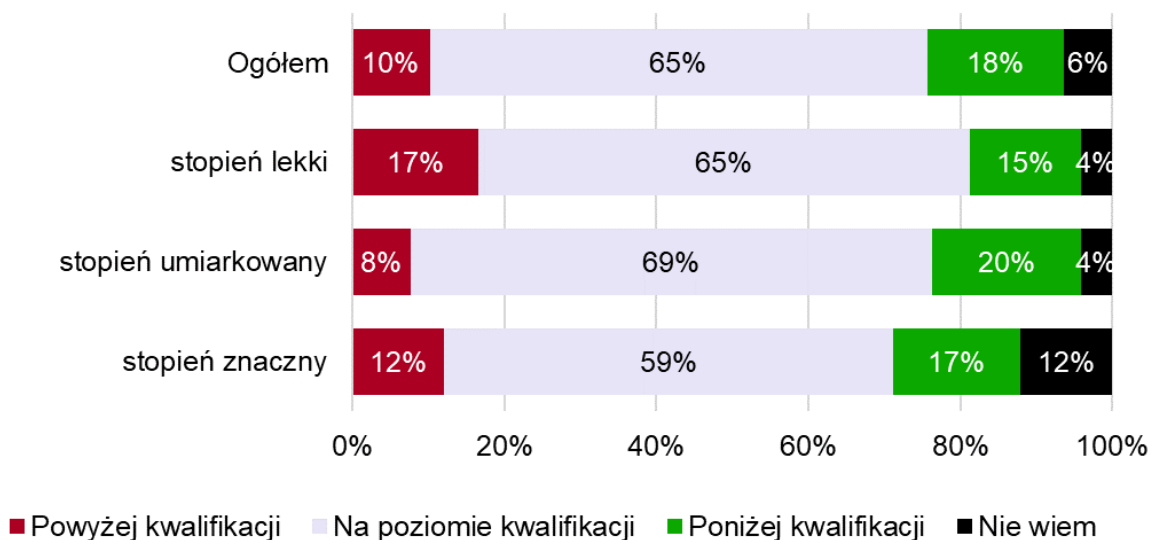
Wśród propozycji lepszego dopasowania pomocy z zakresu szkoleń i kursów do potrzeb beneficjentów najczęściej podnoszono kwestie związane ze zwiększeniem zakresu tego rodzaju wsparcia – większa oferta kursów, dłuższy czas szkolenia, wyższa kwota wsparcia. Zwracano także uwagę na potrzebę większej indywidualizacji wsparcia i jego uelastycznienia, co do takich aspektów jak: możliwość wyboru kursów o wyższym poziomie merytorycznym, bardziej specjalistycznych, praktycznych, dotyczących najnowszej wiedzy, ale też możliwość podejmowania ich już w trakcie stażu czy zatrudnienia, aby uzupełnić kwalifikacje i umiejętności, których oczekuje pracodawca.

OBSZAR B – PODNOSZENIE KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH: ZADANIE 3 – ODBYCIE STAŻU AKTYWIZACYJNEGO

Odbycie stażu aktywizacyjnego zadeklarowało 52% badanych. Najczęściej w ramach stażu uczestnicy programu wykonywali prace na stanowiskach i w zawodach pracowników biurowych (37%), a w drugiej kolejności specjalistów (29%) oraz techników i średniego personelu (29%).

Co warto podkreślić i co nie jest częstym zjawiskiem przy wprowadzaniu osób z niepełnosprawnościami na otwarty rynek pracy, praca wykonywana w ramach stażu przez 65% beneficjentów oceniona została jako pozostająca na poziomie ich kwalifikacji. 18% badanych stwierdziło, iż wykonywali pracę poniżej swoich kwalifikacji. Częściej przypadki takie miały miejsce wśród absolwentów studiów inżynierskich (71%), a także wśród osób z umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności.

Wykres 17. Dopasowanie pracy w ramach stażu do poziomu kwalifikacji.
Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

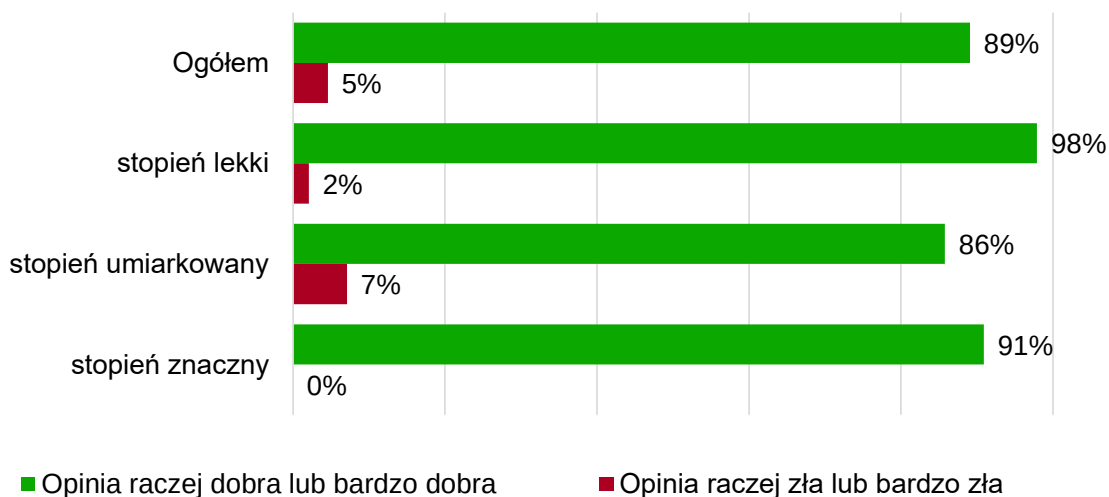

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=284 osoby odbywające staż

Ogólne opinie o odbytym stażu były w przeważającej części pozytywne (89% opinii raczej dobrych lub bardzo dobrych). Oceny negatywne wyraziło 7% absolwentów studiów inżynierskich oraz 7% osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności.

W grupach tych odsetek ocen pozytywnych był też relatywnie najniższy (odpowiednio 82% i 86%).

Wykres 18. Ogólna opinia o odbytym stażu. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=284 osoby odbywające staż

Niemal 40% uczestników staży uznało, że nic w tym elemencie programu nie wymaga zmiany, a kolejne 26% nie sformułowało odpowiedzi.

Wśród propozycji zmian najczęściej wskazywano na potrzebę **lepszego dopasowania stażu do kwalifikacji** oraz **wydłużenia czasu jego trwania** do co najmniej 6 miesięcy. Beneficjenci zwracali także uwagę na możliwość zatrudnienia po odbytym stażu w danym miejscu. Sporadycznie wskazywano bowiem na sytuacje, w których pracodawcy po zakończeniu stażu przez jedną osobę od razu przyjmowali na to miejsce kolejnego stażystę.

OBSZAR C – POMOC PRZY ZAŁOŻENIU DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Z pomocy przy założeniu działalności gospodarczej skorzystali nieliczni badani (1%), a większość z nich ostatecznie zrezygnowała z podjęcia działalności. Ocena wsparcia w tym obszarze była raczej pozytywna. Wśród dostosowań wskazywano na potrzebę wydłużenia wsparcia, większej indywidualizacji oraz większej pomocy w formalnościach.

Obszar C – Pomoc przy poszukiwaniu pracy

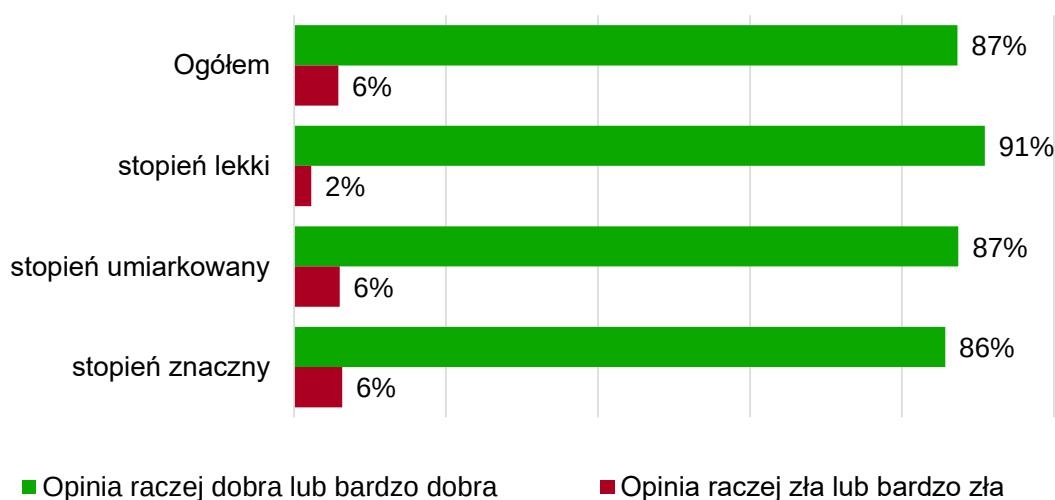
Z pomocy w poszukiwaniu pracy, zgodnie z otrzymanymi deklaracjami, skorzystało 53% objętych badaniem osób.

Ogólna opinia na temat otrzymanego w tym obszarze wsparcia jest w przeważającej części pozytywna (87%). Relatywnie wyżej cenili ją sobie absolwenci studiów licencjackich (91%) i inżynierskich (90%) oraz osoby z niepełnosprawnością w stopniu lekkim (91%). Odsetki ocen negatywnych nie przekraczały 8%.

Dla lepszego dopasowania tej pomocy do potrzeb beneficjentów najczęściej proponowano zwiększenie liczby ofert pracy i stażu zawodowego, oferowanie zatrudnienia zgodnego z kwalifikacjami, a także większe zaangażowanie doradców i koordynatorów. Przy tym 46% uczestników uznało, iż żadne zmiany nie są potrzebne, a 29% uchyliło się od odpowiedzi.

Wykres 19. Ogólna opinia o otrzymanym wsparciu w poszukiwaniu pracy.

Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=292 osoby, które korzystały z pomocy przy poszukiwaniu pracy

Użyteczność programu Absolwent

WPŁYW PROGRAMU NA ŻYCIE BENEFICJENTÓW

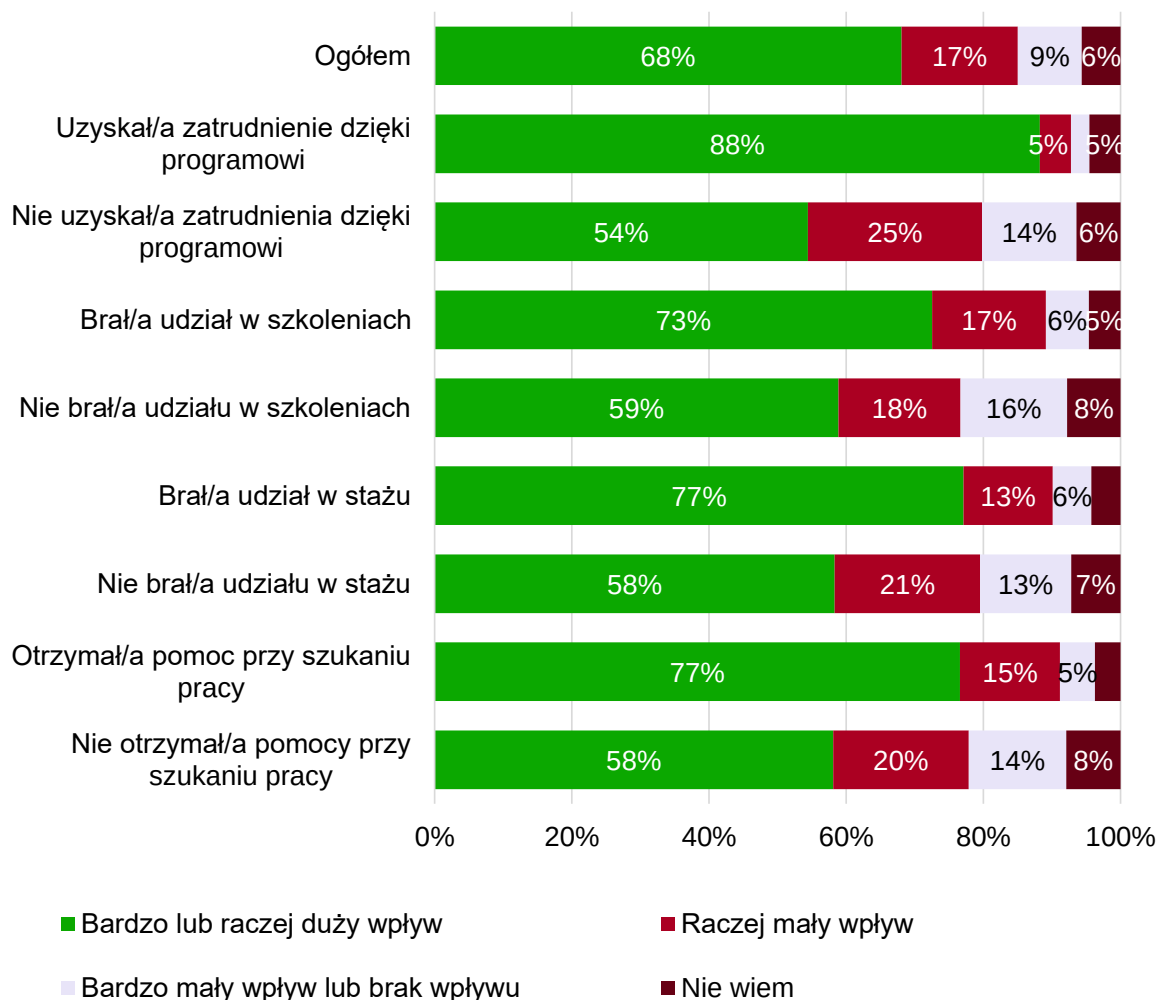
Uczestnictwo w programie miało duży wpływ na życie beneficjentów (68%), szczególnie tych ze znacznym stopniem niepełnosprawności (75%). Ponadto udział w programie miał większy wpływ na osoby, które uzyskały zatrudnienie (88% oceniło, że miał bardzo lub raczej duży wpływ), skorzystały z pomocy przy szukaniu pracy, brały udział w stażu (po 77%), czy szkoleniach (73%).

W opinii beneficjentów duży wpływ, jaki wywarł na ich życie udział w programie Absolwent wiązał się przede wszystkim z **możliwością uzyskania pracy**, w tym pierwszej pracy w zawodzie lub pracy w miejscu, na którym im zależało. **Dzięki temu z jednej strony mogli zdobywać doświadczenie zawodowe i rozwijać się zawodowo, ale również zarobione pieniądze pozwalały na usamodzielnianie się.** Oprócz doświadczenia zawodowego program wpłynął na życie uczestników umożliwiając **zdobycie, zwiększenie kwalifikacji formalnych, przekwalifikowanie się, doksztalcenie dzięki kursom, szkoleniom.** Część beneficjentów **poprawiła umiejętności komunikacji w języku obcym.** Niektórych nie byłoby stać na kursy, szkolenia, gdyby nie udział w programie. Poprawiły się także umiejętności uczestników w zakresie skutecznego poszukiwania pracy i mogli poczuć się stabilniej na rynku pracy.

Udział w programie pozytywnie wpływał na **samoocenę i pewność siebie uczestników.** Zwiększyła się ich motywacja do rozwoju osobistego. Mogli nawiązać kontakty międzyludzkie, poznać ciekawe osoby, zaprzyjaźnić się, otworzyć na ludzi i nowe doświadczenia (niektórzy musieli wyjeżdżać ze swojego miejsca zamieszkania).

Zarówno zawodowe, jak i pozazawodowe umiejętności zdobyte podczas uczestnictwa w programie miały **przełożenie na pozycję uczestników na rynku pracy, ułatwiając w wielu przypadkach poszukiwanie i znalezienie zatrudnienia.**

Wykres 20. Ocena wpływu uczestnictwa w programie Absolwent na życie beneficjenta. Ogółem, oraz ze względu na zdobycie zatrudnienia dzięki programowi oraz udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548. Na rysunku pominięto etykiety wartości poniżej 5% z uwagi na zachowanie czytelności.

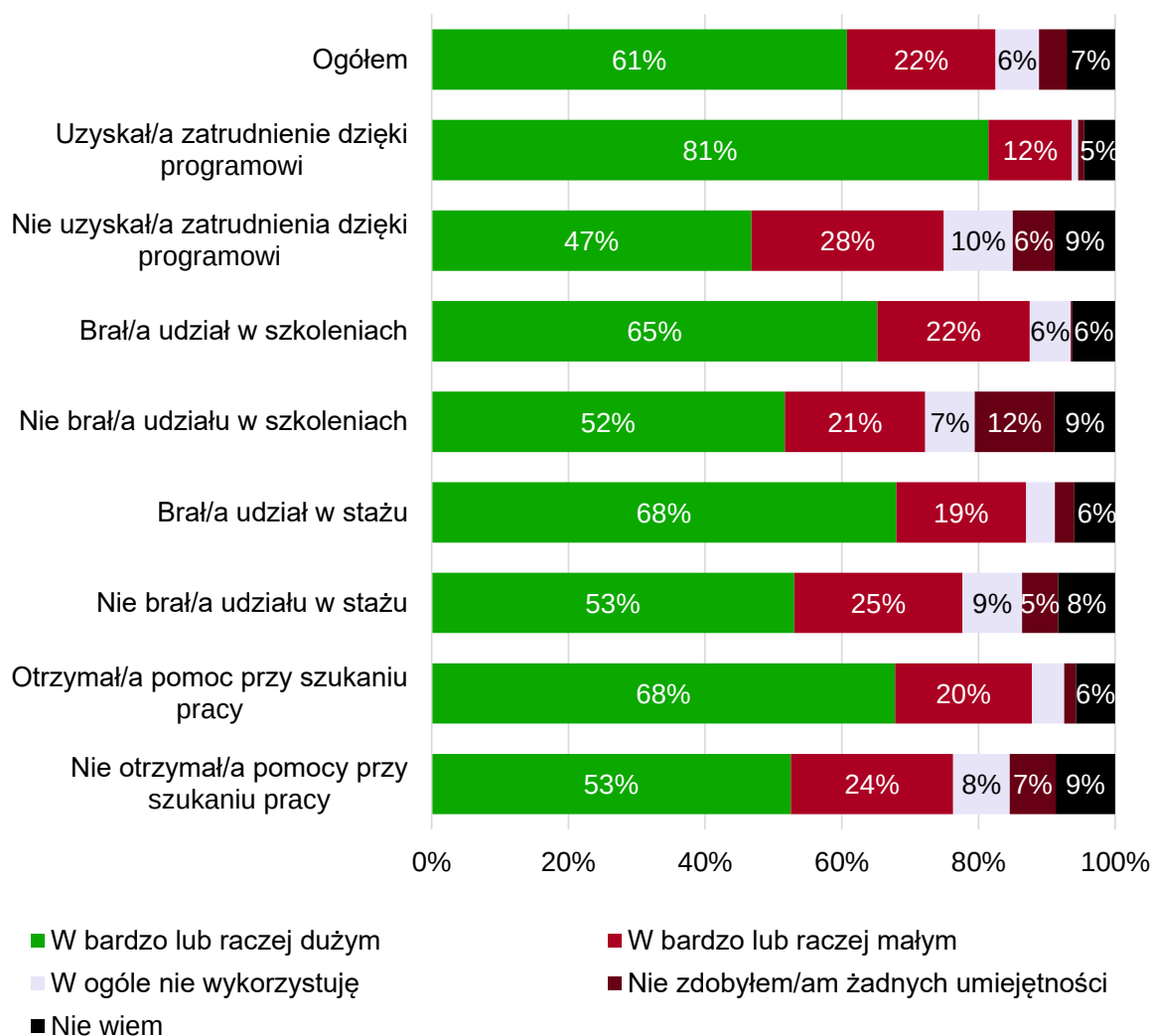
WIEDZA I KOMPETENCJE ZDOBYTE DZIĘKI PROGRAMOWI

Około co dziesiąty badany beneficjent nie potrafił wskazać konkretnych umiejętności, które uzyskał dzięki uczestnictwie w Programie. Pozostałej większości **udało się zdobyć następujące kompetencje:**

- **Umiejętności specjalistyczne związane z danym zawodem/ stanowiskiem/ wykonywaną pracą lub branżą, doświadczenie zawodowe;**
- **Umiejętności zawodowe ogólne** np. obsługa komputera i programów biurowych (MS Office), praca biurowa, umiejętności analityczne; organizacja pracy, zarządzanie czasem;
- **Certyfikaty, uprawnienia niezbędne na rynku pracy/do wykonywania danego zawodu;**
- **Znajomość języka obcego** (angielskiego lub niemieckiego);
- **Kompetencje miękkie**, np. nabranie pewności siebie, asertywność, radzenie sobie ze stresem, umiejętności interpersonalne, współpraca, praca w grupie komunikacja (z klientem, z innymi pracownikami, z innymi uczestnikami programu); systematyczność, dokładność, wytrwałość; kreatywność;
- **Poruszanie się na rynku pracy** np. pisanie CV, autoprezentacja, swobodne wypowiadanie się, udział w rozmowach kwalifikacyjnych, umiejętność poszukiwania pracy, prawo pracy dla osób z niepełnosprawnością.

Beneficjenci programu Absolwent w znacznej części w bardzo dużym lub raczej dużym stopniu wykorzystują w praktyce wiedzę i umiejętności zdobyte dzięki programowi (61%). Najczęściej dotyczy to osób, które uzyskały zatrudnienie dzięki programowi (81%). W dużym stopniu ze zdobytej wiedzy i umiejętności korzystają w praktyce również osoby, które brały udział w stażu lub otrzymały pomoc przy szukaniu pracy (po 68%), a także biorące udział w szkoleniach (65%).

Wykres 21. Ocena stopnia wykorzystania w praktyce wiedzy i umiejętności zdobytych dzięki programowi Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na zdobycie zatrudnienia dzięki programowi oraz udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu

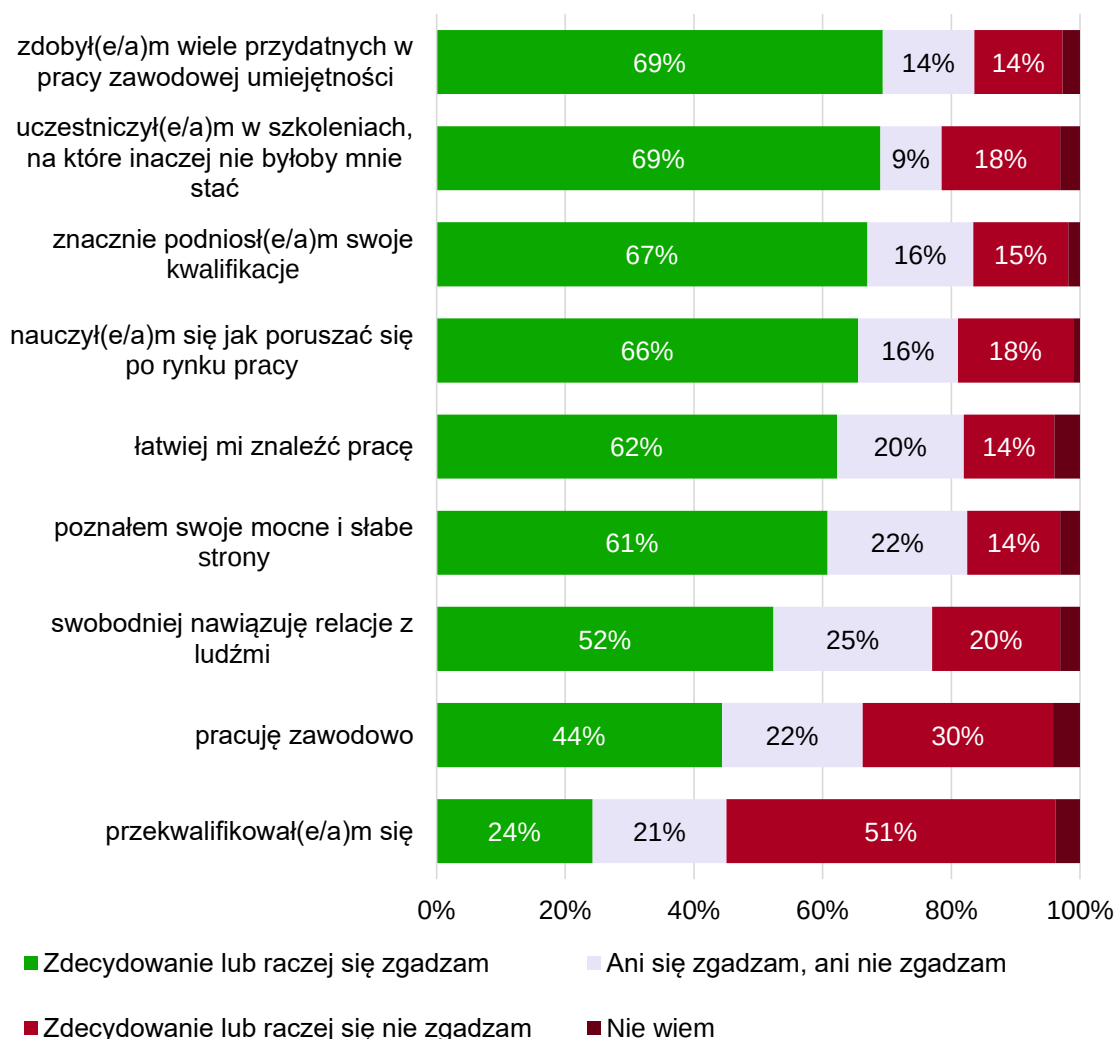
Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548. Na rysunku pominięto etykiety wartości poniżej 5% z uwagi na zachowanie czytelności.

WYMIERNE EFEKTY UCZESTNICTWA W PROGRAMIE

Biorąc pod uwagę rezultaty uczestnictwa w programie, to najczęściej beneficjenci przyznawali, że zdobyli przydatne w pracy zawodowej umiejętności lub mogli uczestniczyć w szkoleniach, na które inaczej nie byłoby ich stać (po 69%). Znaczna część przyznała, że podniosła istotnie swoje kwalifikacje (67%), a także nauczyła się

poruszać po rynku pracy (66%). Znalezienie zatrudnienia były rezultatem programu dla 44% badanych beneficjentów. Relatywnie rzadko efektem programu było przekwalifikowanie się uczestnika (24%), przeważająca część nie zmieniła swoich kwalifikacji (51%).

Wykres 22. Opinie na temat rezultatów uczestnictwa w programie

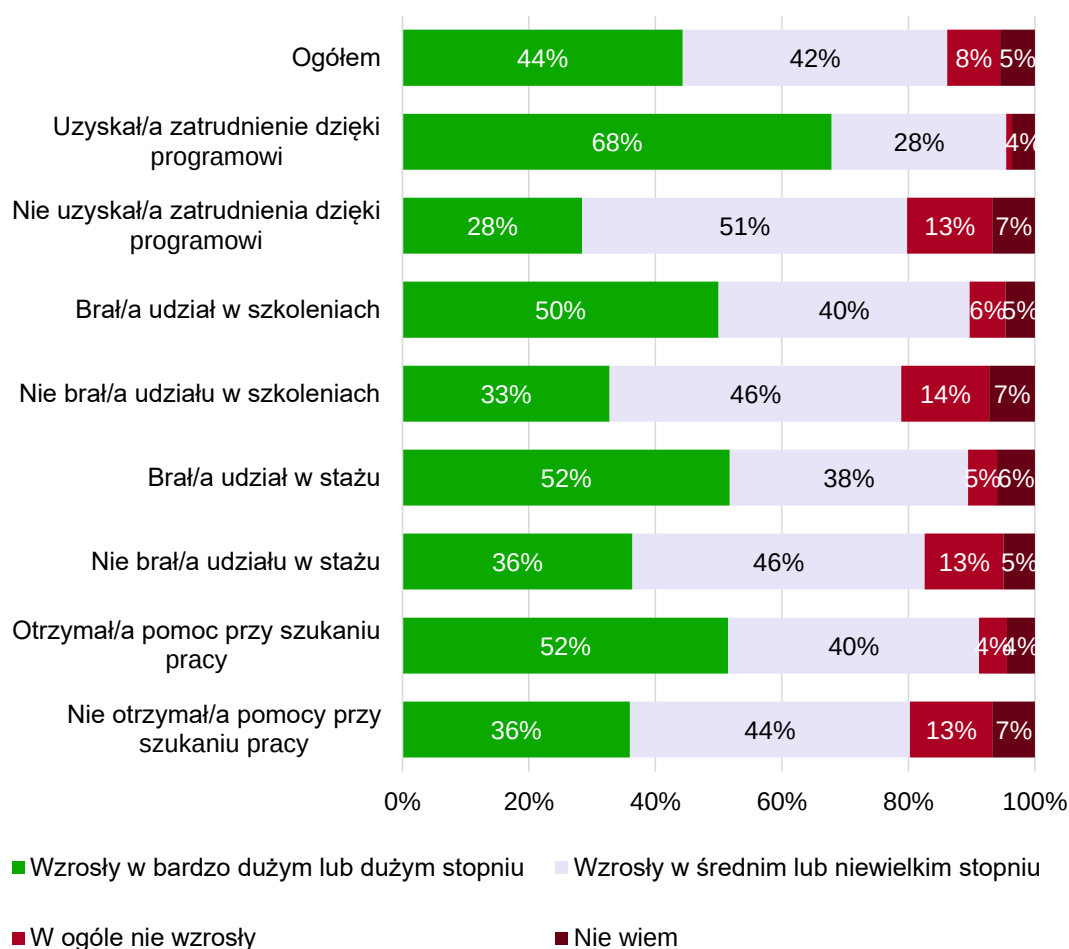
Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548. Na rysunku pominięto etykiety wartości poniżej 5% z uwagi na zachowanie czytelności.

WPŁYW PROGRAMU NA SZANSE NA RYNKU PRACY

Zdania na temat oceny szans, jakie mają beneficjenci na rynku pracy po uczestnictwie w programie były podzielone. Niespełna połowa niepełnosprawnych absolwentów (44%) uznała, że ich szanse wzrosły w bardzo dużym lub dużym

stopniu. Około 42% osób badanych uznało, że szanse te wzrosły w średnim lub niewielkim stopniu. Ze względów oczywistych najlepiej swoje szanse na rynku pracy oceniły osoby, które uzyskały zatrudnienie dzięki programowi – 68% uznało, że ich szanse wzrosły w bardzo dużym lub dużym stopniu. Znaczący wzrost swoich szans na rynku pracy dostrzegała również około połowa beneficjentów, którzy brali udział w stażu, otrzymali pomoc przy szukaniu pracy (po 52%) lub brali udział w szkoleniach (50%).

Wykres 23. Ocena zmiany szans na rynku pracy dzięki uczestnictwu w programie. Ogółem, oraz ze względu na zdobycie zatrudnienia dzięki programowi oraz udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548. Na rysunku pominięto etykiety wartości poniżej 5% z uwagi na zachowanie czytelności.

UZYSKANIE ZATRUDNIENIA

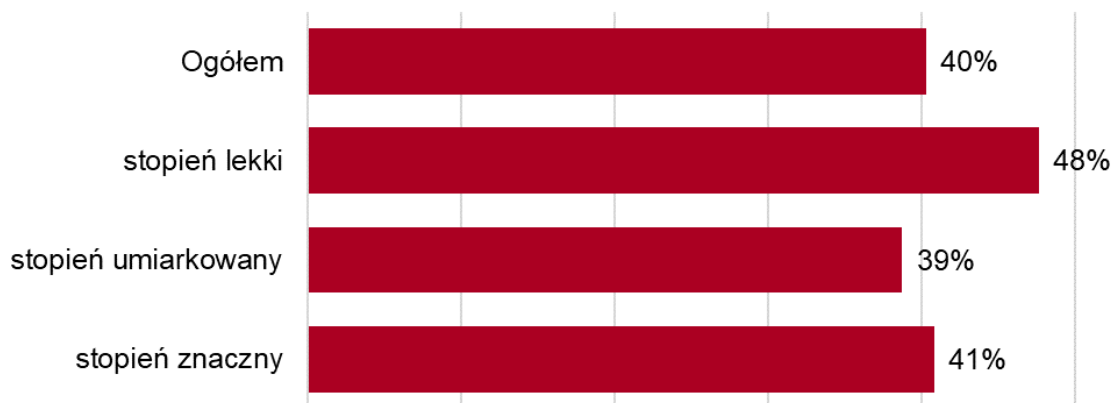
Dzięki udziałowi w programie Absolwent zatrudnienie uzyskało 40% beneficjentów (mowa o zatrudnieniu innym niż staż w ramach programu). Częściej dotyczyło to osób z lekkim stopniem niepełnosprawności (48%), które wzięły udział w stażu lub otrzymały pomoc przy szukaniu pracy (po 46%). W przypadku osób uczestniczących w szkoleniach, na uzyskanie pracy dzięki programowi wskazało 43%.

Wykres 24. Odsetek osób, które dzięki udziałowi w programie Absolwent uzyskały zatrudnienie (nie będące stażem w ramach programu). Ogółem, oraz ze względu na udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Wykres 25. Odsetek osób, które dzięki udziałowi w programie Absolwent uzyskały zatrudnienie (nie będące stażem w ramach programu). Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Osoby, które uzyskały zatrudnienie po udziale w programie, wykonywały różnorodną pracę. Najczęściej, co istotne, w zawodach z wyższych szczebli Klasyfikacji Zawodów i Specjalności:

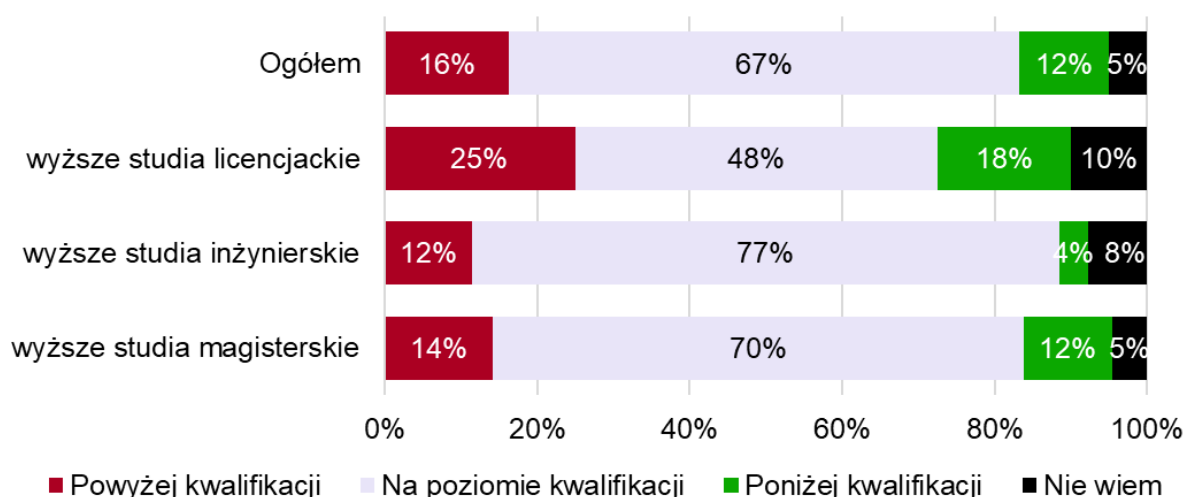
- **Specjalistów**, np.: specjalista IT, specjalista ds. administracyjnych/kadrowych/kontrolnych/zarządzania zasobami ludzkimi, specjalista ds. marketingu/promocji/social mediów, specjalista ds. ochrony środowiska, specjalista ds. osób z niepełnosprawnością/dostępności, nauczyciel, pedagog, terapeuta, psychoterapeuta, psycholog, pielęgniarka, tłumacz, analityk finansowy/podatkowy/rynku, architekt, inżynier czy prawnik.
- **Pracowników średniego szczebla**, np.: księgowy/kontroler finansowy/asystent księgowości/audytor, urzędnik, pracownik administracyjny/referent, informatyk, handlowiec, laborant, opiekunka dziecięca
- **Pracowników biurowych**, np.: pracownik obsługi klient, asystent biura/pracownik biurowy, rejestrator/recepcjonista

Mniej rozpowszechnione było zatrudnienie na stanowiskach operatorów maszyn i urządzeń (np. operator linii produkcyjnej, operator CNC, kierowca), czy pracowników usług (pracownik ochrony) sprzedawców lub telemarketerów.

W wielu przypadkach beneficjenci programu zajmowali w firmach niższe stanowiska np. młodszych pracowników, asystentów. Pojedyncze osoby prowadziły swoją działalność gospodarczą.

Co ważne, podobnie jak w przypadku stażu, dla większości osób praca uzyskana dzięki udziałowi w programie jest lub była dopasowana do ich kwalifikacji (67%). Jedynie w 12% przypadków wskazano, że praca jest lub była poniżej kwalifikacji. Częściej dotyczyło to osób z wykształceniem wyższym na poziomie licencjatu (18%), ze znacznym stopniem niepełnosprawności (20%) lub lekkim (15%).

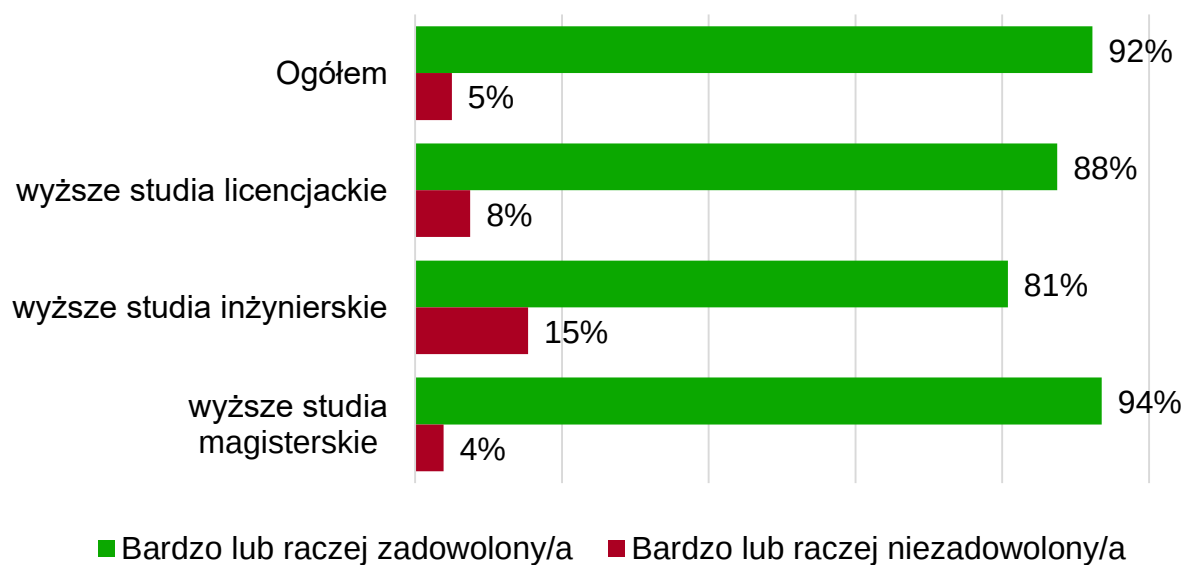
Wykres 26. Dopasowanie pracy uzyskanej dzięki programowi do poziomu kwalifikacji. Ogółem, oraz ze względu na ukończony poziom wykształcenia

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=221 osoby, które dzięki programowi uzyskały zatrudnienie.

Prawie wszyscy, którzy uzyskali zatrudnienie dzięki udziałowi w programie Absolwent byli zadowoleni z uzyskanej pracy (92%, w tym 48% było bardzo zadowolonych). Widoczne są jednak pewne różnice ze względu na wiek, uzyskane wykształcenie czy stopień niepełnosprawności. Najbardziej zadowolone były osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności (98%), osoby w wieku do 30 lat (94%) i z wykształceniem wyższym magisterskim. Z kolei najmniejszy poziom zadowolenia wystąpił wśród osób po studiach inżynierskich – 15% nie było zadowolonych z uzyskanej pracy.

Wykres 27. Zadowolenie z pracy uzyskanej dzięki programowi. Ogółem, oraz ze względu na ukończony poziom wykształcenia

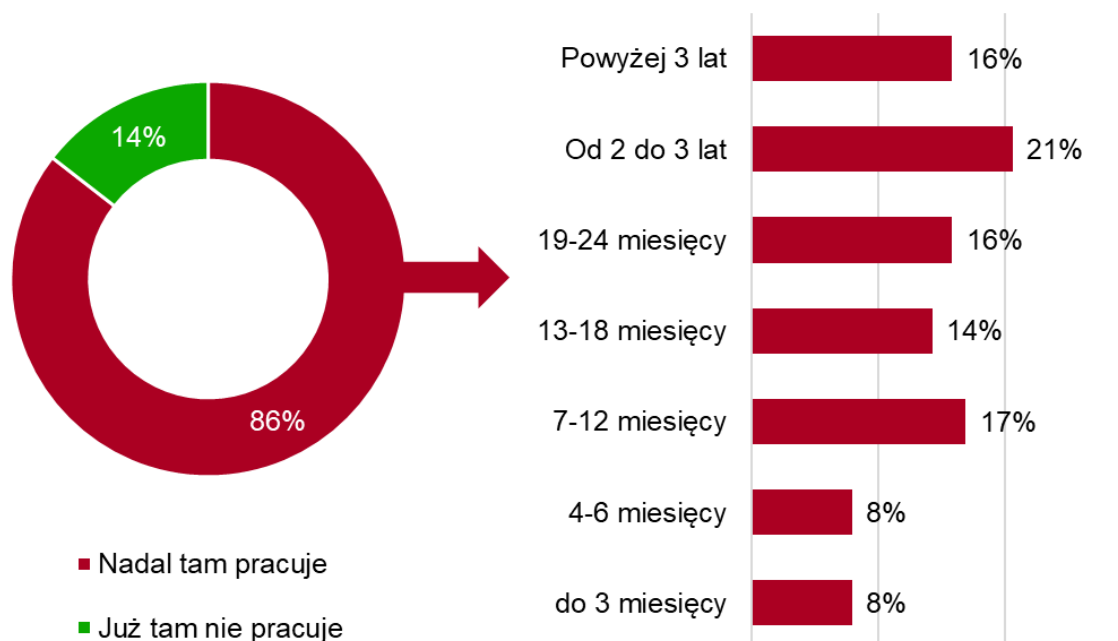
Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=221 osoby, które dzięki programowi uzyskały zatrudnienie.

Trwałość efektów programu

Efekty programu Absolwent wykazują się trwałością. O trwałości świadczy już analizowany w części poświęconej wskaźnikom II wskaźnik rezultatu wskazujący na odsetek beneficjentów ostatecznych projektu, którzy utrzymują zatrudnienie przez co najmniej 6 miesięcy. **Wyniki badania wskazują, że większość osób, które znalazły zatrudnienie dzięki udziałowi w programie Absolwent, nadal pracuje (86%).** Ponad 1/3 pracuje w tym miejscu już ponad 2 lata (37%), a kolejne 30% od 1 do 2 lat. Przeciętny czas pracy w miejscu zatrudnienia uzyskanym dzięki udziałowi w programie Absolwent wynosi blisko 2 lata (23 miesiące).

W przypadku osób, które nie pracują już w miejscu pracy pozyskanym dzięki udziałowi w programie Absolwent, połowa przestała pracować ze względu na rozwiązanie lub nie przedłużenie umowy przez pracodawcę, a druga połowa zrezygnowała sama. Osoby te pracowały najczęściej nie dłużej niż rok (69%). Przeciętnie było to około 13 miesięcy.

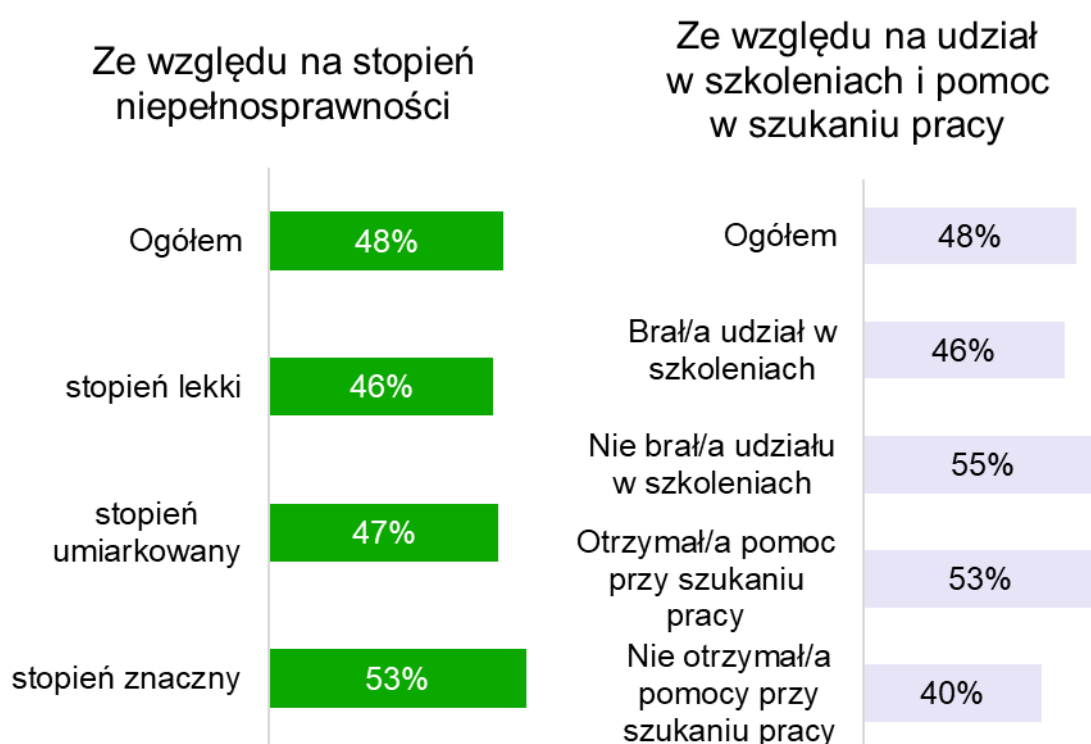
Wykres 28. Odsetek osób, które nadal pracują w miejscu pracy, które uzyskały dzięki programowi oraz okres pracy w tym miejscu

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=221 osoby, które dzięki programowi uzyskały zatrudnienie. N=189 osoby, które nadal pracują w tym miejscu.

Praca uzyskana dzięki udziałowi w programie Absolwent była dla 48% beneficjentów kontynuacją stażu zawodowego. Częściej dotyczyło to kobiet (52%), osób młodszych do 30 lat lub ze znacznym stopniem niepełnosprawności (po 53%). Częściej kontynuowały zatrudnienie po stażu osoby, które otrzymały pomoc przy szukaniu pracy (53%), ale nie brały udziału w szkoleniach (55%).

Wykres 29. Odsetek osób, dla których praca zdobyta dzięki programowi była lub jest kontynuacją stażu zawodowego. Ogółem, oraz ze względu na udział w szkoleniach, pomoc w szukaniu pracy i stopień niepełnosprawności

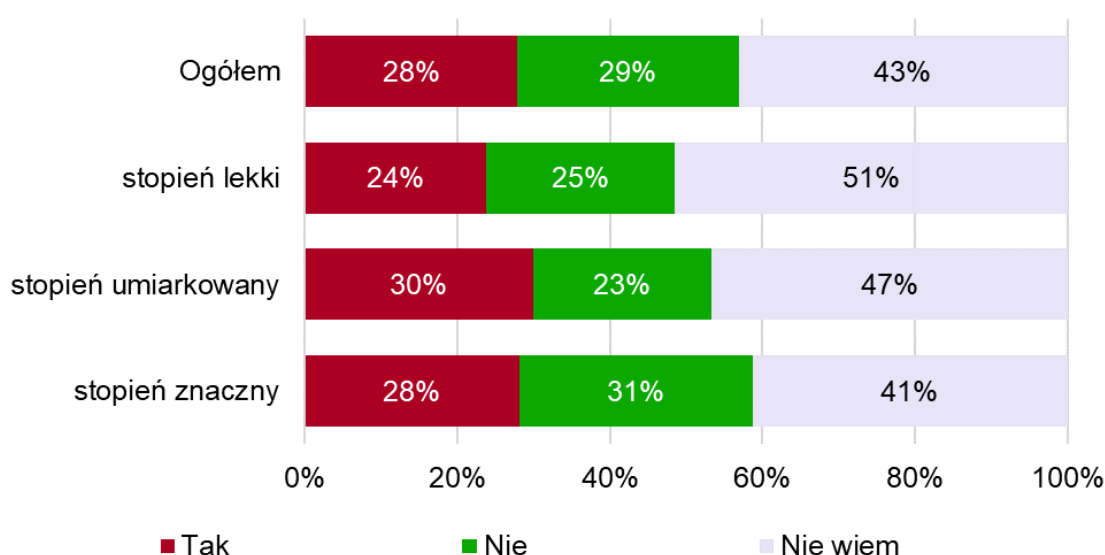
Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=221 osoby, które dzięki programowi uzyskały zatrudnienie.

Potrzeba modyfikacji zasad programu w opinii beneficjentów

Wśród badanych nie ma konsensusu co do tego, czy istnieje potrzeba modyfikacji programu Absolwent. Najliczniejsza jest grupa beneficjentów, którzy nie mają opinii w tej kwestii (43%). 28% uczestników programu jest przekonanych o potrzebie zmian, zaś podobny odsetek (29%) ma przeciwną opinię. Na potrzebę zmian częściej wskazują beneficjenci powyżej 30 lat (34%).

Wykres 30. Opinia na temat istnienia potrzeby modyfikacji programu

Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności

Źródło: Badanie CAWI uczestników programu, N=548

Zaproponowane przez beneficjentów zmiany koncentrują się wokół kilku obszarów lecz motywem przewodnim jest tutaj **większa indywidualizacja, uelastycznienie i specjalizacja wsparcia**. Chodzi tu zarówno o oferty szkoleń, staży czy zatrudnienia dopasowane do wykształcenia i kwalifikacji, ale także o większą specjalizację w zakresie poruszania się po rynku pracy – to nie są już podstawowe umiejętności w zakresie pisania CV, a raczej dopasowanie CV czy portfolio do konkretnego pracodawcy, umiejętność prezentowania swoich kwalifikacji w mediach społecznościowych (np. linkedIn), w środowisku profesjonalistów, skierowanie do niszowych dziedzin.

- Kształt i zasady programu (36%): **potrzeba większej indywidualizacji wsparcia** i jego **uelastycznienie**, aby dopasować je do potrzeb uczestników,

m.in. poprzez zwiększenie kwoty dofinansowania, wydłużenie udziału w programie lub zmiany tego okresu, możliwość korzystania ze szkoleń w trakcie zatrudnienia lub stażu.

- Zatrudnienie (25%): przede wszystkim potrzeba **większego wsparcia w szukaniu zatrudnienia**, gwarancja zatrudnienia po stażu, **więcej ofert pracy**, większa współpraca z potencjalnymi pracodawcami, rozwiązania sprzyjające podejmowaniu zatrudnienia.
- Szkolenia (23%): **potrzeba odbywania większej liczby szkoleń i większego ich wyboru**, orientacja na **szkolenia branżowe, specjalistyczne, zawodowe, podnoszące kwalifikacje**, nacisk na **umiejętności praktyczne, lepsze dopasowanie szkoleń do profilu beneficjenta**.
- Staże (18%): **wydłużenie czasu trwania stażu**, oferowanie **wyższego wynagrodzenia za staż** (z uwagi na potrzebę utrzymania się), **więcej różnorodnych ofert stażu**, ale też gwarancja lub wręcz obligatoryjność odbycia stażu w ramach udziału w programie.
- Wsparcie dla uczestników w trakcie programu (10%): częstsze i lepsze kontakty z organizatorami, pomoc w realiach rynku pracy specjalistów.
- Promocja i informacja (8%): dostarczenie uczestnikom lepszej, pełniejszej informacji nt. zasad programu i lepsza, szersza jego promocja wśród potencjalnych beneficjentów.

Wnioski i rekomendacje

GŁÓWNE WNIOSKI

- Program Absolwent jest programem potrzebnym i w przeważającej większości wypadków bardzo wysoko ocenianym przez BO.
- Przyjęty Cel ogólny programu, jakim jest podniesienie wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych posiadających wyższe wykształcenie został osiągnięty.
- Dzięki temu programowi absolwent szkoły wyższej ma szansę bezpośrednio wejść na rynek pracy (bez zasilania klientów publicznych służb zatrudnienia oraz beneficjentów pomocy społecznej) i co ważne **uzyskać pracę adekwatną do posiadanych kwalifikacji**.
- Wyniki badania wskazują jednoznacznie, że działania w ramach programu charakteryzują się wysoką skutecznością, użytecznością, a także trwałością.
- Program w wysokim stopniu odpowiada na potrzeby potencjalnych beneficjentów, choć nie zawsze potencjał maksymalnej indywidualizacji programu jest wykorzystywany przez Realizatorów.
- Analiza wskaźników nakładu wskazuje, że program mieści się w wyznaczonych ramach kosztowych.

- Przyjęte cele szczegółowe programu nie zostały osiągnięte w zaplanowanych wartościach, prawdopodobnie z uwagi na ich zawyżenie¹⁸. Realnie, na podstawie dotychczasowych efektów, można przyjąć, iż w każdym roku realizacji programu programem można objąć około 600-700 osób. Należy dołożyć starań, aby co najmniej połowa z nich uzyskała zatrudnienie (analiza wskaźników rezultatu wskazuje, że jest to możliwe).
- Program ma ograniczona rozpoznawalność, w szczególności wśród instytucji rynku pracy.
- Część Realizatorów napotkała trudności w rekrutacji ON do projektu. Trudności te były spowodowane między innymi faktem, że rekrutacja prowadzona była w okresie pandemii, brakiem lub mało skuteczną akcją informacyjno-promocyjną po stronie realizatora, przeszacowaniem wskaźnika, zbyt wąsko zdefiniowaną grupą docelową (np.: osoby tylko z określonym rodzajem niepełnosprawności), kłopotami w nawiązaniu relacji z uczelniami wyższymi, czy też po prostu przyjęciem niewystarczająco skutecznej strategii dotarcia do grupy docelowej.
- Szkoły wyższe nie są zainteresowane udziałem w programie.
- brak współpracy lub współpraca prowadzona w ograniczonym zakresie pomiędzy Realizatorami a instytucjami rynku pracy i PCPR.

¹⁸ Zgodnie z założeniami w każdym roku realizacji programu wsparciem miało zostać objętych 1000 osób z niepełnosprawnościami. Zgodnie z danymi pochodzącymi ze sprawozdań od początku realizacji Programu wsparciem objęto 1777 osób.

REKOMENDACJE

Pomimo bardzo dobrych ocen programu warto rozważyć następujące modyfikacje, które mogą przyczynić się do redukcji problemów realizacyjnych, a także zwiększyć skuteczność i użyteczność prowadzonych w ramach programu działań.

Rekomendacje zostały podzielone na te, których adresatem jest PFRON i te, których adresatem są Realizatorzy.

ADRESAT REKOMENDACJI: PFRON

WSPÓŁPRACA Z PUBLICZNYMI SŁUŻBAMI ZATRUDNIENIA

- Wypracowanie przestrzeni do współpracy i określenie realnych jej ram pomiędzy Realizatorami oraz publicznymi służbami zatrudnienia (PUP, WUP, PCPR),¹⁹. Rekomendujemy, aby PFRON przyjął rolę animatora działań w ramach konsultacji.

ZMIANY W KRYTERIACH DOSTĘPU

- Rozważenie rozszerzenia grupy beneficjentów ostatecznych Programu o osoby pracujące dorywczo, z wykorzystaniem innych niż umowa o pracę form zatrudnienia.
- Rozważenie rozszerzenia grupy beneficjentów ostatecznych Programu o osoby pracujące znacznie poniżej swoich kwalifikacji.

¹⁹ Przewidziane w ramach programu formy wsparcia, zgodnie z założeniami, powinny prowadzić do zatrudnienia z wykorzystaniem istniejących instrumentów i narzędzi wsparcia realizowanych i finansowanych przez WUP, PUP i PCPR, wzbogaconych o nowe innowacyjne działania.

SPRAWOZDAWCZOŚĆ

- Przygotowanie ogólnodostępnych dla realizatorów baz uczestników – tak, aby można było weryfikować, czy dany BO brał już udział we wsparciu w ramach Programu.

ADRESAT REKOMENDACJI: REALIZATORZY

MAKSYMALNA INDYWIDUALIZACJA WSPARCIA

- Zmiana podejścia do udzielanego wsparcia w ramach programu na bardziej zindywidualizowane, dopasowane do potrzeb ON w oparciu o wyznaczone indywidualne ścieżki kariery,
- W maksymalny sposób wykorzystanie obszarów wsparcia określonych w programie i odejście od szablonowego wsparcia, jednego dla wszystkich.
- Korzystanie z istniejących instrumentów i narzędzi wsparcia realizowanych i finansowanych przez WUP, PUP i PCPR, wzbogaconych o nowe innowacyjne działania na rynku pracy.

NACISK NA POSZUKIWANIE PRACY OD POCZĄTKU UCZESTNICTWA W PROGRAMIE

- Położenie nacisku na szkolenia dające konkretne uprawnienia zawodowe.
- Położenie większego nacisku na staże i pomoc w poszukiwaniu pracy.
- Indywidualizacja długości stażu.
- Doradztwo, pomoc psychologiczna, szkolenia powinny być jasno skorelowane z poszukiwaniem zatrudnienia.
- Moment odbycia szkolenia powinien być uelastyczniony – szkolenie powinno być możliwe także w momencie podjęcia stażu, czy podejmowania zatrudnienia. Wówczas szkolenie pod konkretne wymagania pracodawcy.

DZIAŁANIA INFORMACYJNE I PROMOCYJNE

- Koncentracja na szerokich działaniach promocyjnych programu skierowanych do wszystkich jego interesariuszy.
- Skierowanie działań informacyjnych i promocyjnych w kierunku uczelni wyższych, tak aby zachęcić do udziału w programie lub włączeniu się w procesy rekrutacji we współpracy z realizatorami.

Spis wykresów i tabel

Wykres 1. Porównanie struktury wykształcenia wśród ogółu ludności w wieku 16-89 lat oraz wśród osób z niepełnosprawnościami.....	18
Wykres 2. Odsetek osób z wykształceniem wyższym wśród ogółu osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat oraz w podgrupach wyróżnionych ze względu na aktywność zawodową.....	19
Wykres 3. Porównanie aktywności zawodowej pracy wśród ogółu osób z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat oraz w grupie z wyższym wykształceniem	20
Wykres 4. Porównanie struktury ogółu osób z niepełnosprawnościami w wieku powyżej 15 lat oraz osób z niepełnosprawnościami z wyższym wykształceniem pod względem stopnia niepełnosprawności.....	21
Wykres 5. Absolwenci szkół wyższych z niepełnosprawnościami w roku akademickim 2018/2019 według typu niepełnosprawności	22
Wykres 6. Liczba absolwentów szkół wyższych z niepełnosprawnościami dla lat akademickich 2011/2012-2018/2019.....	23
Wykres 7. Struktura uczestników programu ze względu na stopień niepełnosprawności w odniesieniu do struktury osób z wykształceniem wyższym ...	43
Wykres 8. Struktura uczestników programu ze względu na rodzaj niepełnosprawności	44
Wykres 9. Ocena, czy studenci z niepełnosprawnościami chętnie uczestniczą w programie Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	49
Wykres 10. Ocena współpracy z przedstawicielami instytucji, która realizowała program. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	53
Wykres 11. Występowanie problemów w czasie uczestnictwa w programie. Ogółem, oraz ze względu na ukończony poziom wykształcenia	54

Wykres 12. Ocena wpływu pandemii COVID-19 na uczestnictwo w programie. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	55
Wykres 13. Ocena straty poniesionej w związku z pandemią COVID-19. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	56
Wykres 14. Ogólna opinia o programie Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności.....	57
Wykres 15. Odsetek beneficjentów korzystających z poszczególnych form wsparcia w ramach programu Absolwent	60
Wykres 16. Ogólna opinia o otrzymanym wsparciu. Ogółem, oraz ze względu na uzyskanie zatrudnienia	61
Wykres 17. Dopasowanie pracy w ramach stażu do poziomu kwalifikacji. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	64
Wykres 18. Ogólna opinia o odbytym stażu. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	65
Wykres 19. Ogólna opinia o otrzymanym wsparciu w poszukiwaniu pracy. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	66
Wykres 20. Ocena wpływu uczestnictwa w programie Absolwent na życie beneficjenta. Ogółem, oraz ze względu na zdobycie zatrudnienia dzięki programowi oraz udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu	68
Wykres 21. Ocena stopnia wykorzystania w praktyce wiedzy i umiejętności zdobytych dzięki programowi Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na zdobycie zatrudnienia dzięki programowi oraz udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu	70
Wykres 22. Opinie na temat rezultatów uczestnictwa w programie	71

Wykres 23. Ocena zmiany szans na rynku pracy dzięki uczestnictwu w programie. Ogółem, oraz ze względu na zdobycie zatrudnienia dzięki programowi oraz udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu	72
Wykres 24. Odsetek osób, które dzięki udziałowi w programie Absolwent uzyskały zatrudnienie (nie będące stażem w ramach programu). Ogółem, oraz ze względu na udział w szkoleniach, stażu i pomocy przy szukaniu pracy w ramach programu	73
Wykres 25. Odsetek osób, które dzięki udziałowi w programie Absolwent uzyskały zatrudnienie (nie będące stażem w ramach programu). Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności.....	74
Wykres 26. Dopasowanie pracy uzyskanej dzięki programowi do poziomu kwalifikacji. Ogółem, oraz ze względu na ukończony poziom wykształcenia.....	75
Wykres 27. Zadowolenie z pracy uzyskanej dzięki programowi. Ogółem, oraz ze względu na ukończony poziom wykształcenia	76
Wykres 28. Odsetek osób, które nadal pracują w miejscu pracy, które uzyskały dzięki programowi oraz okres pracy w tym miejscu	77
Wykres 29. Odsetek osób, dla których praca zdobyta dzięki programowi była lub jest kontynuacją stażu zawodowego. Ogółem, oraz ze względu na udział w szkoleniach, pomoc w szukaniu pracy i stopień niepełnosprawności.....	78
Wykres 30. Opinia na temat istnienia potrzeby modyfikacji programu Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na stopień niepełnosprawności	79

Tabela 1: Realizatorzy programu Absolwent – 3 nabory objęte badaniem	35
Tabela 2: Wskaźnik produktu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane (osoby).....	42
Tabela 3: I wskaźnik rezultatu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane.....	44
Tabela 4: II wskaźnik rezultatu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane.....	45
Tabela 5: I wskaźnik nakładu – wartości planowane vs. wartości zrealizowane (w zł.)	46
Tabela 6. Rodzaje wsparcia, z jakich korzystano w ramach programu Absolwent. Ogółem, oraz ze względu na uzyskanie zatrudnienia.	59

Bibliografia

- Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, Główny Urząd Statystyczny, dane za 4 kwartał 2021
- Stan zdrowia ludności Polski w 2019 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021
- Strona internetowa Ministerstwa Edukacji i Nauki:
<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka>
- Strona internetowa PFRON: www.pfron.org.pl
- Strona internetowa Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej:
<https://www.gov.pl/web/rodzina>
- Sprawozdanie zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności państwowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych w 2021 roku, Warszawa, marzec 2022.